

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง ปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนและแนวทางการจัดการ: กรณีศึกษาพื้นที่ชุมชนในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 6 ส่วน ดังนี้คือ

- 2.1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเขตเทศบาลนครเชียงใหม่
- 2.2 แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชนและสิ่งแวดล้อมชุมชน
- 2.3 การจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน
- 2.4 การมีส่วนร่วมของประชาชน
- 2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.6 กรอบแนวคิดของการศึกษา

2.1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเขตเทศบาลนครเชียงใหม่

2.1.1 หลักเกณฑ์การจัดตั้งเทศบาลนคร

เทศบาลเป็นหน่วยการปกครองท้องถิ่นรูปแบบหนึ่งของประเทศไทย ปัจจุบันมี พ.ร.บ.เทศบาล พ.ศ. 2496 เป็นกฎหมายแม่บท กำหนดให้มีฐานะเป็นนิติบุคคล เทศบาลแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ เทศบาลตำบล เทศบาลเมือง และเทศบาลนคร

ท้องถิ่นที่จะยกฐานะเป็นเทศบาลนครได้ จะต้องมีลักษณะดังนี้

1. เป็นท้องถิ่นที่มีพลเมืองตั้งแต่ 50,000 คนขึ้นไป
2. ราษฎรอาศัยอยู่หนาแน่นเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 3,000 คนต่อ 1 ตารางกิโลเมตร
3. มีรายได้พอที่จะปฏิบัติหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดไว้

2.1.2 อำนาจหน้าที่ของเทศบาลนคร

ตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ.2496 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2543 ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเทศบาลนครไว้ดังนี้

1. รักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน
2. ให้มีและบำรุงทางบกและทางน้ำ
3. รักษาความสะอาดของถนน หรือทางเดินและที่สาธารณะ รวมทั้งการกำจัด

มูลฝอยและสิ่งปฏิกูล

4. ป้องกันและระงับโรคติดต่อ
5. ให้มีเครื่องใช้ในการดับเพลิง
6. ให้ราษฎรได้รับการศึกษาอบรม
7. ส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้พิการ
8. บำรุงศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น
9. หน้าที่อื่นตามที่กฎหมายบัญญัติให้เป็นหน้าที่ของเทศบาล
10. ให้มีน้ำสะอาดหรือการประปา
11. ให้มีโรงฆ่าสัตว์
12. ให้มีและบำรุงสถานที่ทำการพิทักษ์และรักษาคนเจ็บไข้
13. ให้มีและบำรุงทางระบายน้ำ
14. ให้มีและบำรุงส้วมสาธารณะ
15. ให้มีและบำรุงการไฟฟ้า หรือแสงสว่างโดยวิธีอื่น
16. ให้มีการดำเนินกิจการโรงรับจำนำหรือสถานสินเชื่อท้องถิ่น
17. ให้มีและบำรุงการสงเคราะห์มารดาและเด็ก
18. กิจการอย่างอื่นซึ่งจำเป็นเพื่อการสาธารณสุข
19. การควบคุมสุขลักษณะและอนามัยในร้านจำหน่ายอาหาร โรงแรมสรรพ และสถาน

บริการอื่น

20. จัดการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยและการปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรม
21. จัดให้มีและควบคุมตลาด ท่าเทียบเรือ ท่าข้ามและที่จอดรถ
22. การวางผังเมืองและการควบคุมการก่อสร้าง
23. การส่งเสริมกิจการการท่องเที่ยว

นอกจากนี้กฎหมายยังได้กำหนดไว้ว่าเทศบาลนครอาจจัดทำกิจการอื่นๆ ได้ดังนี้

1. ให้มีสุสานและฌาปนสถาน
2. บำรุงและส่งเสริมการทำมาหากินของราษฎร
3. ให้มีและบำรุงโรงพยาบาล
4. ให้มีการสาธารณสุขการ
5. จัดตั้งและบำรุงโรงเรียนอาชีวศึกษา
6. ให้มีและบำรุงสถานที่สำหรับการศึกษาและพลศึกษา
7. ให้มีและบำรุงสวนสาธารณะ สวนสัตว์ และสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ
8. ปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรม และรักษาความสะอาดเรียบร้อยของท้องถิ่น
9. เทศพาณิชย์

2.1.3 ประวัติของเขตเทศบาลนครเชียงใหม่

เทศบาลนครเชียงใหม่เดิมเป็นสุขาภิบาลตั้งแต่ปี พ.ศ.2458 และได้รับการยกฐานะจากสุขาภิบาลเมืองเชียงใหม่เป็นเทศบาลนครเชียงใหม่ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งเทศบาลนครเชียงใหม่ พ.ศ.2478 ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 52 ตอน 80 ลงวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2478 นับว่าเป็นเทศบาลนครแห่งแรกในประเทศไทยโดยมีนายวรการ บัญชา เป็นนายกเทศมนตรีคนแรกเดิมที่มีพื้นที่ในความรับผิดชอบประมาณ 17.5 ตารางกิโลเมตร และในปีพ.ศ. 2526 ได้ขยายพื้นที่เป็น 40 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมด 14 ตำบล

ปัจจุบันสำนักงานเทศบาลนครเชียงใหม่ ตั้งอยู่เลขที่ 1 ถนนวังสิงห์คำ ตำบลช้างม่อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ บนฝั่งแม่น้ำปิงด้านทิศตะวันตก ทำพิธีเปิดอาคารใหม่อาคารแรก เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2498 ก่อสร้างในที่ดินของเทศบาล ซึ่งมีพื้นที่ 7 ไร่ 3 งาน 26 ตารางวา และอีกส่วนหนึ่งเป็นที่ดินราชพัสดุซึ่งยกให้อยู่ในความดูแลของเทศบาลพื้นที่ 2 ไร่ 17 ตารางวา รวมเป็นพื้นที่ทั้งหมด 9 ไร่ 3 งาน 43 ตารางวา

2.1.4 เขตการปกครองในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่

เขตการปกครองในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่แบ่งออกเป็น 4 แขวง คือ

1. แขวงนครพิงค์ รับผิดชอบในเขตพื้นที่ตำบลช้างม้อยทั้งหมด ตำบลป่าตันทั้งหมด ตำบลศรีภูมิบางส่วน และ ตำบลช้างเผือกบางส่วน ซึ่งครอบคลุมเนื้อที่ 11.7 ตารางกิโลเมตร
 2. แขวงเม็งราย รับผิดชอบในเขตพื้นที่ตำบลช้างคลานทั้งหมด ตำบลป่าแดดทั้งหมด ตำบลหายยาทั้งหมด และ ตำบลพระสิงห์บางส่วน ซึ่งครอบคลุมเนื้อที่ 7.7 ตารางกิโลเมตร
 3. แขวงกาวิละ รับผิดชอบในเขตพื้นที่ตำบลฟ้าฮ่ามบางส่วน ตำบลหนองหอยบางส่วน ตำบลหนองป่าครั่งบางส่วน ตำบลท่าศาลาบางส่วน และ ตำบลวัดเกตทั้งหมด ซึ่งครอบคลุมเนื้อที่ 11.4 ตารางกิโลเมตร
 4. แขวงศรีวิชัย รับผิดชอบในเขตพื้นที่ตำบลช้างเผือกบางส่วน ตำบลสุเทพบางส่วน ตำบลพระสิงห์บางส่วน และ ตำบลศรีภูมิบางส่วน ซึ่งครอบคลุมเนื้อที่ 9.2 ตารางกิโลเมตร
- ซึ่งในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่มีชุมชนจัดตั้งจำนวนทั้งสิ้น 67 ชุมชน

ตารางที่ 1 จำนวนชุมชนในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่

แขวง	จำนวนชุมชนจัดตั้ง (ชุมชน)
แขวงนครพิงค์	14
แขวงเม็งราย	19
แขวงกาวิละ	21
แขวงศรีวิชัย	13
รวม	67

ที่มา: แผนพัฒนาเทศบาลนครเชียงใหม่ประจำปี 2546

2.1.5 นโยบายการบริหารงานของเทศบาลนครเชียงใหม่

นโยบายการบริหารงานของเทศบาลนครเชียงใหม่ที่กำหนดโดยคณะผู้บริหารปัจจุบัน

มีดังนี้

1. ยึดมั่นคุณธรรม สร้างสรรค์และงานพัฒนา
2. จะอำนวยความสะดวกให้กับประชาชนในด้านรถพยาบาล จะจัดซื้อรถพยาบาลที่มีอุปกรณ์ครบ เช่น เครื่องช่วยหายใจ เครื่องปั๊มหัวใจ
3. จะดำเนินการสองฝั่งแม่น้ำปิงเป็นที่สาธารณะ เพื่อให้ประชาชนได้เดินเล่นและพักผ่อน
4. จะทำการขุดลอกคลองแม่ข่า
5. มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาขยะ โดยการสร้างเตาเผา
6. มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาน้ำเน่าเสียในคูเมือง
7. มุ่งเน้นการส่งเสริมการศึกษาในสังกัดเทศบาล
 - 7.1 เพิ่มประสิทธิภาพ และวุฒิครูผู้สอน
 - 7.2 จัดหาทุนให้กับนักเรียนเรียนดีแต่ฐานะทางบ้านยากจน
 - 7.3 เพิ่มอาหารกลางวันให้เด็กนักเรียนในสังกัดเทศบาล
8. ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย โดยจะจัดซื้ออุปกรณ์ที่ทันสมัยเพื่อให้เหมาะกับการเจริญเติบโตของเมือง เช่น รถกระเช้าสำหรับตึกสูง 11-12 ชั้น
9. ส่งเสริมการท่องเที่ยว
10. ส่งเสริมสาธารณูปการ โดยสาธารณูปการใดที่ไม่อยู่ในอำนาจโดยตรงของเทศบาล เช่น โทรศัพท์ ประปา สัญญาณจราจร จะให้ความร่วมมือกับส่วนราชการหรือรัฐวิสาหกิจนั้นๆ อย่างเต็มที่ในการอำนวยความสะดวกให้ประชาชน

2.1.6 โครงการด้านสิ่งแวดล้อมที่ดำเนินการโดยเทศบาลนครเชียงใหม่

ปัจจุบันเทศบาลนครเชียงใหม่ได้มีการดำเนินโครงการต่างๆ ด้านสิ่งแวดล้อมหลาย

โครงการ ตัวอย่างเช่น

1. โครงการรณรงค์การคัดแยกขยะมูลฝอยในโรงเรียนร่วมกับจังหวัดเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแม่โจ้เพื่อปลูกจิตสำนึกคัดแยกขยะในเยาวชนและเกิดความตระหนักว่าขยะสามารถนำ

ไปขายได้และนำกลับมาใช้ใหม่ได้เพื่อหาทางช่วยลดปริมาณขยะ โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือ นักเรียนใน จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 265,994 คน

2. โครงการรณรงค์ร่วมมือใจทำเมืองเชียงใหม่ให้สะอาดเพื่อพัฒนาบำรุงรักษาเมือง เชียงใหม่ที่พร้อมไปด้วยวัฒนธรรมประเพณีอันเก่าแก่ให้มีสภาพภูมิทัศน์ที่สะอาด สวยงาม คงไว้ซึ่ง เอกลักษณ์ของเมือง โดยได้จัดกิจกรรมพัฒนารักษาความสะอาดถนน ตรอก ซอย และสถานที่ สาธารณะ พัฒนาลำน้ำปิง ทำความสะอาดรอบคูเมือง และในพื้นที่ที่มีการจัดงานประเพณีต่างๆ นอกจากนี้ยังได้ขอความร่วมมือร่วมใจจากประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมดูแลรักษาความสะอาดและ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของเมือง ตลอดจนเชิญชวนหน่วยงาน สถานศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชนร่วมทำ ความสะอาด

3. โครงการเฝ้าระวังและป้องกันคุณภาพน้ำในคูเมือง โดยฝ่ายงานวิเคราะห์คุณภาพ น้ำจะออกตรวจวัดค่าความสกปรก (BOD) ทุกๆ เดือน และนำน้ำไปตรวจที่ห้องปฏิบัติการตรวจสอบ คุณภาพน้ำที่โรงบำบัดน้ำเสียฯ บ้านท่าใหม่ฯ ถ้าหากเกินมาตรฐานจะเพิ่มปริมาณอากาศให้แก่น้ำใน คูเมืองโดยการเปิดน้ำพุ หรือปล่อยน้ำจากคลองชลประทานเข้ามาไล่น้ำเสียออกจากคูเมือง ซึ่งตาม ปกติจากการตรวจวิเคราะห์ BOD จะไม่เกินมาตรฐาน

4. โครงการระบบรวบรวมน้ำเสียและระบบบำบัดน้ำเสียฝั่งตะวันตกแม่ลำปิง กรม โยธาธิการได้มอบโครงการนี้ให้กับเทศบาลนครเชียงใหม่ดูแลรับผิดชอบ ซึ่งเทศบาลนครเชียงใหม่จะมี ระบบรวมน้ำเสีย และระบบบำบัดน้ำเสียที่สมบูรณ์แบบครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 60% ของพื้นที่ใน เขตเทศบาล ขณะนี้เทศบาลกำลังดำเนินการศึกษาการจัดเก็บค่าธรรมเนียมน้ำเสีย โดยว่าจ้าง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ทำการศึกษาและดำเนินการไปแล้ว 90% ส่วนโครงการระบบรวบรวม น้ำเสีย และระบบบำบัดน้ำเสียฝั่งตะวันออกกำลังของบประมาณในการออกแบบไปยังกระทรวงวิทย์ฯ ศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม

5. โครงการเชียงใหม่เมืองน่าอยู่ โดยมุ่งเน้นกระบวนการพัฒนาเมืองอย่างต่อเนื่องให้ มีความน่าอยู่ทั้งทางด้านสภาพแวดล้อม ด้านคุณภาพชีวิต การมีสังคมที่เอื้ออาทรต่อกัน มีชุมชนที่ เข้มแข็ง ประชาชนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาร่วมกัน ประชาชนอยู่อย่างผาสุกทั้งกายและใจ มีความสะอาดสวยงามและปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีระบบเศรษฐกิจที่มั่นคง มีวัฒนธรรมและ จิตวิญญาณที่เป็นเอกลักษณ์ของเมืองและชุมชนนั้นๆ โดยมีการจัดทำแผนในการพัฒนาและกำหนด ทิศทางการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาท้องถิ่นในด้านต่างๆ อย่างเป็นระบบ มีประสิทธิภาพ รวมทั้ง

การสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา ระดมความคิดเห็น ร่วมกันดำเนินการ จัดระบบการแก้ปัญหาและพัฒนาท้องถิ่น อันจะทำให้การกำหนดวิสัยทัศน์ในการสร้างเมืองเชียงใหม่ ให้เจริญก้าวหน้าเป็นไปอย่างยั่งยืน

6. โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์รอบคูเมืองและถนนสายต่างๆ โดยดำเนินการบำรุงรักษา ไม้ดอกไม้ประดับรอบคูเมือง ปรับปรุงสภาพดิน ตัดแต่งถนนหญ้าให้เกิดเป็นพื้นที่สีเขียว เป็นสถานที่ พักผ่อนหย่อนใจ ปรับปรุงสิ่งแวดล้อมบริเวณสวนสาธารณะบริเวณข้างสถานีตำรวจจราจรแม่ปิง โดยการรื้อรั้วเดิมออกเพื่อให้ประชาชนใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น ปรับเปลี่ยนพันธุ์ไม้ให้สวยงาม ตลอดจนได้ ปรับปรุงสิ่งแวดล้อม และตกแต่งภูมิทัศน์ของพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ให้สอดคล้องกับ สถานที่และเป็นไปตามความต้องการของประชาชน (เทศบาลนครเชียงใหม่, 2547)

2.2 แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชนและสิ่งแวดล้อมชุมชน

2.2.1 ชุมชน

2.2.1.1 ความหมายของชุมชน

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายของคำว่า "ชุมชน" ว่าหมายถึง กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน และมี ผลประโยชน์ร่วมกัน

ประเวศ วะสี (2541) กล่าวว่า "ชุมชน" หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ ร่วมกัน มีความเชื่ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ซึ่ง รวมถึงการติดต่อสื่อสารกันด้วย

ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล (2544) กล่าวถึงความหมายของ "ชุมชน" ว่าหมายถึง สถานที่ ซึ่งคนใช้เป็นที่ตั้งบ้านเรือน ทำมาหากิน เลี้ยงดูบุตรหลานและกระทำกิจกรรมต่างๆ ส่วนใหญ่ในชีวิต ซึ่งชุมชนจะมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการคือ

1. พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ โดยทั่วไปแล้วชุมชนมักเกิดขึ้นในที่ซึ่งมีทรัพยากรธรรมชาติ และมีเส้นทางคมนาคมผ่าน ในขณะที่ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่มีอิทธิพลต่อชีวิตของคนใน ชุมชน มนุษย์ก็จะปรับและดัดแปลงสภาพทางกายภาพของชุมชนตามความต้องการของตนตาม กฎหมาย ค่านิยม และกิจกรรมทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน

2. การปะทะสัมพันธ์กันทางสังคม ชุมชนเป็นระบบสังคมอันหนึ่งซึ่งประกอบด้วยระบบย่อยๆ ที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น อันได้แก่ การทำให้สมาชิกของสังคมได้เรียนรู้ระเบียบของสังคม การควบคุมทางสังคม การมีส่วนร่วมในสังคม การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ตลอดจนการผลิต การบริโภค และการกระจายสินค้าและบริการภายในชุมชน นอกจากนี้ชุมชนยังเป็นโครงข่ายของการปะทะสัมพันธ์กันทางสังคม การติดต่อสัมพันธ์กันเกิดขึ้นระหว่างบุคคล กลุ่มต่างๆ และสถาบันต่างๆ

3. ความผูกพันร่วมกัน ความรู้สึกที่ว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเป็นความผูกพันร่วมกันของคนที่อยู่อาศัยในชุมชนนั้น การที่คนมีความรู้สึกว่าเขาเป็นคนถิ่นนั้นถิ่นนี้ ทำให้เขาเกิดความรู้สึกมั่นคงเพราะมีที่ยึดเหนี่ยว ความรู้สึกนี้เรียกว่า Community Sentiment ซึ่งเกิดขึ้นเพราะสมาชิกของชุมชนมีค่านิยม กฎเกณฑ์ของสังคม และเป้าหมายร่วมกัน

2.2.1.2 ลักษณะของเมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2546) ได้กล่าวถึง "ลักษณะของเมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่" ว่าจะต้องอาศัยองค์ประกอบหลายด้านอาทิ ด้านเศรษฐกิจ สังคม กายภาพ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้จะต้องมีความสมดุลกัน ดังนี้

1. ด้านเศรษฐกิจ ต้องเป็นเมืองและชุมชนที่มีบรรยากาศดีสำหรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ค่าครองชีพไม่แพงและประชาชนมีงานทำ

2. ด้านสังคม ประชาชนได้รับการศึกษาและข่าวสารข้อมูลอย่างกว้างขวางรวดเร็ว สามารถพัฒนาศักยภาพและสร้างสรรค์ตามจินตนาการของตนเต็มที่ มีความปลอดภัยในการดำรงชีวิตและรักษาทรัพย์สิน

3. ด้านกายภาพ เป็นเมืองและชุมชนที่เป็นระเบียบ มีการวางผังเมืองที่กำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างชัดเจน มีการบริการสาธารณะและบริการสาธารณสุขที่พอเพียง มีระบบการคมนาคมขนส่งที่สะดวกปลอดภัยและประหยัด มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ สวนสาธารณะ พื้นที่สีเขียวอย่างพอเพียง และมีระบบกำจัดของเสียที่มีประสิทธิภาพ

4. ด้านสิ่งแวดล้อม ต้องสามารถควบคุมและลดมลพิษต่างๆ ได้เป็นเมืองและชุมชนที่ประชาชนมีความภาคภูมิใจ และช่วยกันบูรณะรักษาไว้ซึ่งมรดกทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม นอกจากนี้ต้องมีการบริหารจัดการและการทำงานที่โปร่งใส และมีประสิทธิภาพ ที่สำคัญที่สุดคือเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นโดยผ่านกลุ่มองค์กรเอกชนต่างๆ

จากแนวคิดข้างต้นจะเห็นได้ว่า เมืองและชุมชนจะน่าอยู่ได้นั้น จะต้องมีความสมดุลระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ที่มีอยู่ภายในชุมชน อันได้แก่ ระบบเศรษฐกิจ สังคม ลักษณะทางกายภาพ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งหากเมืองและชุมชนใดมีลักษณะที่สมดุลกันขององค์ประกอบเหล่านี้แล้ว ประชาชนในชุมชนก็จะมีคุณภาพชีวิตที่ดี กล่าวคือ กินดีอยู่ดี มีงานและรายได้ที่มั่นคง สุขภาพพลานามัยแข็งแรงสมบูรณ์ มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ได้รับการบริการสาธารณสุขการ และสาธารณสุขโรคที่ครบครัน ตลอดจนได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่งดงามทั้งทางด้านศิลปวัฒนธรรมและธรรมชาติโดยปราศจากมลพิษต่างๆ

โดยสรุปแล้ว ผู้ศึกษามองว่า เมืองและชุมชนจะน่าอยู่ได้ต้องอาศัยการจัดการแบบบูรณาการ เนื่องจากองค์ประกอบต่างๆ ภายในชุมชนล้วนแต่มีความเกี่ยวข้องกัน และหากขาดองค์ประกอบใดไปเมืองและชุมชนนั้นก็ไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

2.2.1.3 แนวทางการพัฒนาเมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่

ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่เก้า พ.ศ.2545-2549 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2544) ได้เสนอแนวทางการพัฒนาเมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่ตามศักยภาพ ความพร้อมอย่างสอดคล้องกับวัฒนธรรม ค่านิยม และความต้องการของคนในสังคม ไว้ดังนี้

1. สร้างสภาวะแวดล้อมที่ดีเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต วิถีชีวิตของคนในเมืองและชุมชนให้เกิดความสงบ สะดวก สะอาด ปลอดภัย มีระเบียบวินัย โดย

1.1 รณรงค์สร้างจิตสำนึกสาธารณะให้คนในเมือง และชุมชนปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด มีวินัย เคารพสิทธิและหน้าที่ มีความรับผิดชอบร่วมกันดูแลป้องกันสาธารณสมบัติ โดยเฉพาะการเฝ้าระวังรักษาที่ดินสาธารณประโยชน์ อาทิ บริเวณริมแม่น้ำลำคลองมิให้มีการละเมิดและบุกรุกเพื่อให้เกิดความมีระเบียบวินัยและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของคนในชุมชน

1.2 ให้องค์กรส่วนท้องถิ่นและสถาบันการศึกษานับสนุนการรวมกลุ่มของชุมชน และสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในการมีส่วนร่วมเฝ้าระวัง ฟื้นฟู รักษาสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งอนุรักษ์มรดกทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม เพื่อคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์เฉพาะที่งดงาม วิถีชีวิตและจิตวิญญาณของเมืองและชุมชน

1.3 ฟื้นฟู ป้องกันความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมเมืองและชุมชน เน้นการปลูกจิตสำนึกให้ทุกคนตระหนักและมีบทบาทร่วมลดภาระในการทำลายสภาพแวดล้อม ทั้งในด้านการ

จัดการบำบัดน้ำเสียและการกำจัดขยะ การปรับปรุงสภาพแม่น้ำและคูคลอง การลดมลภาวะทางอากาศและเสียง รวมทั้งการเพิ่มพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจและสวนสาธารณะให้เหมาะสมกับความหนาแน่นของประชากรและการจัดภูมิทัศน์ของเมืองและชุมชนให้เกิดความเป็นระเบียบและสวยงาม

1.4 ประสานความร่วมมือภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และชุมชนให้มีส่วนร่วมในกระบวนการวางผังเมืองทุกระดับ เพื่อจัดระเบียบการใช้ที่ดินที่ประสานสอดคล้องกับการจัดบริการโครงสร้างพื้นฐาน การอนุรักษ์เอกลักษณ์วัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในเมืองรวมทั้งเน้นให้มีการปฏิบัติตามผังเมืองอย่างมีประสิทธิภาพ

2. พัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นองค์ความรู้ของชุมชนที่สั่งสมมานาน มีการปรับใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม สามารถเชื่อมโยงกับการผลิตในสาขาต่างๆ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ โดยส่งเสริมให้มีการจัดทำระบบฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เชื่อมโยงทั่วถึง รวมทั้งสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดเทคโนโลยีที่เหมาะสมและถ่ายทอดเชื่อมโยงสู่ชุมชนให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวาง

3. พัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของเมืองและชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ เกิดความสมดุลมีภูมิคุ้มกัน โดย

3.1 สนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นแกนประสานชุมชน ภาคประชาสังคมและภาคเอกชน ระดมการมีส่วนร่วมดำเนินการพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่สอดคล้องกับบทบาทและศักยภาพของเมืองและชุมชน เพื่อให้เมืองและชุมชนเติบโตอย่างเหมาะสม

3.2 ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนระดับฐานรากอย่างเป็นระบบครบวงจร ทั้งในด้านการผลิต-แปรรูป-ตลาด-แหล่งเงินทุนหมุนเวียน รวมทั้งสนับสนุนการรวมกลุ่มอาชีพ เน้นให้ความสำคัญกับการสร้างผลิตภัณฑ์และบริการที่สอดคล้องกับศักยภาพ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น มีการพัฒนารูปแบบและคุณภาพให้ได้มาตรฐาน มีเอกลักษณ์เฉพาะ เป็นที่ยอมรับของผู้บริโภคเชื่อมโยงสู่ตลาดทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ

3.3 ส่งเสริมการระดมทุนในชุมชนโดยจัดตั้งกองทุนหมุนเวียนเพื่อสร้างวินัยการออมและให้เป็นองค์การทางการเงินที่เอื้อประโยชน์ต่อเกษตรกร และผู้ประกอบการรายย่อยในการดำเนินธุรกิจชุมชน ควบคู่กับการขยายโครงการสินเชื่อรายย่อยขององค์กรพัฒนาเอกชน เครือข่ายกลุ่ม

ออมทรัพย์เพื่อการผลิตและกลุ่มสหกรณ์ ตลอดจนเน้นบทบาทสถาบันการเงินของรัฐให้สนับสนุนการพัฒนาอาชีพในชนบทเพิ่มขึ้น

4. เสริมสร้างกระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองนำอยู่ชุมชนนำอยู่อย่างต่อเนื่อง โดย

4.1 ส่งเสริมให้สถาบันการศึกษาในพื้นที่เป็นแกนประสานสร้างองค์ความรู้ ความเข้าใจ สร้างจิตสำนึก ความรับผิดชอบไปพร้อมกับการสร้างระบบการทำงานที่สร้างเครือข่ายกระบวนการมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบและดำเนินการพัฒนาอย่างสอดคล้องกับศักยภาพและความต้องการของชุมชน

4.2 สนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ริเริ่มพัฒนาเมืองและชุมชนนำอยู่ให้เกิดผลในทางปฏิบัติ กระตุ้นให้ชุมชนและประชาสังคมได้ร่วมคิด ร่วมประเมินศักยภาพของพื้นที่ กำหนดวิสัยทัศน์ วางเป้าหมาย กลยุทธ์การพัฒนา กำหนดแผนงานกิจกรรม ตลอดจนจัดทำดัชนีชี้วัดความนำอยู่เพื่อการติดตามประเมินผลบนพื้นฐานการพึ่งพา ทรัพยากรของท้องถิ่นชุมชนเป็นหลัก โดยภาครัฐส่วนกลางทำหน้าที่ที่เลี้ยงให้คำปรึกษาแนะนำ รวมทั้งถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์

จากแนวคิดข้างต้นจะเห็นได้ว่า การพัฒนาเมืองนำอยู่และชุมชนนำอยู่นั้นจะต้องดำเนินการในหลายด้านพร้อมกัน อาทิ การปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนรักษาสิ่งแวดล้อมและสมบัติสาธารณะ การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกัน การส่งเสริมให้ประชาชนตระหนักถึงบทบาทในการลดมลภาวะสิ่งแวดล้อม การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนให้เข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้ รวมทั้งการพัฒนาที่สอดคล้องกับศักยภาพและความต้องการของชุมชน ซึ่งการดำเนินการเหล่านี้จะต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้ที่เกี่ยวข้อง คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา หน่วยงานของรัฐ หน่วยงานของเอกชน และประชาชนในพื้นที่ชุมชนเอง

2.2.2 สิ่งแวดล้อมชุมชน

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ที่มีความสัมพันธ์และมีความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน มนุษย์จะรวมตัวกันอยู่เป็นกลุ่มเพื่อสร้างบ้านเรือนแหล่งที่อยู่อาศัย ทำไร่ทำนา เลี้ยงสัตว์ มีการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน และมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา การรวมตัวกันอยู่เป็นกลุ่มในลักษณะนี้เรียกว่า "ชุมชน" และหลังจากที่มนุษย์รวมตัวกันอยู่เป็นกลุ่มโดยเลือกสถานที่ตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยแล้ว มนุษย์ก็จะเริ่มจัดการกับสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเพื่อให้เกิดความเหมาะสมในการดำรงชีพ

ความสะดวกสบายในความเป็นอยู่ และความปลอดภัยในชีวิต ซึ่งสิ่งรอบๆ ตัวที่มนุษย์เข้าไปจัดการนั้น บางครั้งก็เป็นสิ่งที่มนุษย์แสวงหาจากธรรมชาติ หรือดัดแปลงปรับปรุงมาจากธรรมชาติ แต่บางครั้งก็เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเอง การจัดการกับสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวของมนุษย์นั้น ก็เพื่อให้เกิดลักษณะที่เหมาะสมและตรงกับความต้องการของชุมชน

สิ่งต่างๆ ที่อยู่ล้อมรอบตัวมนุษย์ภายในชุมชน มีทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาไว้ในชุมชน รวมเรียกกันว่า "สิ่งแวดล้อมชุมชน" ซึ่งอาจจะเป็นสิ่งที่มีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ได้ อาจจะเป็นสิ่งที่มีตัวตนหรือไม่มีตัวตนก็ได้ แต่ทุกสิ่งล้วนแล้วแต่มีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ในชุมชนนั้น

สิ่งแวดล้อมชุมชนอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ คือ

1. สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ได้แก่ อากาศ แม่น้ำ ลำคลอง ทะเลสาบ มหาสมุทร พื้น ดิน แร่ธาตุ ภูเขา ป่าไม้และสัตว์อื่นๆ เป็นต้น
2. สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ สิ่งก่อสร้างต่างๆ เช่น บ้านเรือน วัด โรงเรียน ถนน รถยนต์ เขื่อนเก็บน้ำ ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ระบบการศึกษา ระบบเศรษฐกิจ การเมืองการปกครองและสังคม

2.2.2.1 ปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน

ปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมีมากมายหลายด้าน ซึ่งผู้ศึกษาได้รวบรวมและสรุปเนื้อหาจากเอกสารและรายงานที่เกี่ยวข้องตามลำดับ ดังนี้

จากผลการประชุมนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านสิ่งแวดล้อม ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดลำดับความรุนแรงของปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนในเขตเมืองของประเทศไทย ซึ่งให้เห็นว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนที่สำคัญมีอยู่ 7 ประเด็น - โดยได้เรียงลำดับจากรุนแรงมากไปน้อยไว้ดังนี้คือ (Mingsarn Kaosaard and Sunil S. Pedneker, 1996)

1. ปัญหาการจัดการของเสีย มีผลมาจากการจัดการที่ไม่เหมาะสม การขาดพื้นที่รองรับของเสีย และขาดความตระหนักและการมีส่วนร่วมในการลดปริมาณขยะจากครัวเรือนและชุมชน
2. ปัญหาการจัดการน้ำ ได้แก่การจัดการน้ำเสีย ความเสื่อมโทรมของแหล่งน้ำ
3. มลภาวะทางอากาศและมลภาวะทางเสียง มีความรุนแรงอย่างมากโดยเฉพาะในเขตเมืองใหญ่ เช่น กรุงเทพมหานคร และเชียงใหม่
4. ปัญหาด้านพลังงานเกิดจากการใช้พลังงานมากขึ้นในการพัฒนาภาคอุตสาหกรรม

5. ปัญหาสังคมต่างๆ เช่น ชุมชนแออัด ยาเสพติด การค้าประเวณี เป็นต้น
6. ปัญหาการขาดพื้นที่สีเขียว เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ และจัดกิจกรรมต่างๆ
7. ปัญหาขาดการวางแผนเมืองที่ดี ในเรื่องของการจัดสาธารณูปโภคและ

สาธารณูปการให้เพียงพอต่อความต้องการของประชาชน

สำหรับสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2540) ได้สรุปถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนที่มักจะพบเห็นโดยทั่วไปไว้ดังนี้ คือ

1. ปัญหาชุมชนแออัดในสภาพสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรม ขาดสาธารณูปโภครองรับ
 2. ปัญหาอาคารพาณิชย์ ร้านค้า และที่อยู่อาศัย รุกล้ำทางสาธารณะ เส้นทางสัญจร เขตโบราณสถาน พื้นที่ชายหาด ห้วย หนอง คลอง บึง พื้นที่ชุ่มน้ำ และพื้นที่สาธารณะอื่นๆ
 3. ปัญหาอุตสาหกรรมที่สร้างมลพิษซึ่งตั้งอยู่ท่ามกลางชุมชนเมือง
 4. ปัญหาจราจรติดขัด
 5. ปัญหาน้ำท่วมขังในเมือง เขตพื้นที่ชุมชนและในเขตบ้านจัดสรรที่ไปสร้างในทาง
- น้ำหลาก
6. ขาดพื้นที่สีเขียว พื้นที่เปิดโล่งสำหรับการพักผ่อนนันทนาการ
 7. ปัญหามลพิษจากป้าย สายไฟฟ้า สายโทรศัพท์ ร้านค้าและอาคารที่มีสถาปัตยกรรมที่ไม่เหมาะสมกับสภาพของเมืองทำให้ความสวยงามของทัศนียภาพทางธรรมชาติและโบราณสถานลดลง
 8. ขาดชุมชนสัมพันธ์ ขาดความรู้สึกร่วมและความภาคภูมิใจของการเป็นชุมชนเดียวกัน

ส่วน ลือชัย คุรุณน้อย (อ้างใน สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542) กล่าวว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนส่วนใหญ่มักเกิดขึ้นในเขตเมืองใหญ่ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของความเจริญก้าวหน้าในด้านเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งมีการขยายตัวของประชากรสูง ปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนที่สำคัญ ได้แก่

1. ปัญหาอากาศเสีย ส่วนใหญ่เป็นผลมาจากควันและไอเสียที่ปล่อยจากรถยนต์ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับปัญหาการจราจรติดขัด และบางชุมชนก็ได้รับผลกระทบจากการปล่อยควันของเครื่องจักรในโรงงานอุตสาหกรรม รวมทั้งการปล่อยกลิ่นเน่าเหม็นของมูลสัตว์ในการเกษตรกรรม

2. ปัญหาเสียงเป็นพิษ เกิดขึ้นในบริเวณที่กิจกรรมและประชากรอยู่หนาแน่น เช่น บริเวณริมเส้นทางจราจร และพื้นที่ที่มีการก่อสร้าง เป็นต้น

3. ปัญหาคุณภาพน้ำเสื่อมโทรม ปัจจุบันแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ ลำคลอง กลายเป็นที่รองรับน้ำเสีย ที่ไม่ผ่านการบำบัดหรือบำบัดไม่สมบูรณ์จากชุมชนและโรงงานต่างๆ ประกอบกับการทิ้งขยะมูลฝอยลงสู่แหล่งน้ำ ส่งผลให้คุณภาพของน้ำเสื่อมโทรมลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูแล้งแหล่งน้ำเกิดสภาพการขาดออกซิเจนอย่างรุนแรงทำให้น้ำเสียส่งกลิ่นเน่าเหม็น

4. ปัญหาขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล ปริมาณขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกปี เนื่องจากประชาชนมีการบริโภคมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้มีปัญหาในเรื่องของการขนเก็บและทำลาย ก่อให้เกิดปัญหาขยะล้นเมืองจนกลายเป็นภาพอุจาดตาและแหล่งเพาะเชื้อโรค

5. ปัญหาของเสียอันตราย เช่น หลอดไฟฟลูออเรสเซนต์ ถ่านไฟฉาย กระป๋องยาฆ่าแมลง จากครัวเรือน ขยะติดเชื้อจากโรงพยาบาล กากสารพิษจากโรงงานอุตสาหกรรม มักถูกทิ้งปะปนกับขยะมูลฝอยทั่วไปในเขตชุมชนต่างๆ ทำให้เกิดสารพิษและสารเคมีฟุ้งกระจาย และเกิดการชะล้างลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ

6. ปัญหาชุมชนแออัด การอพยพของผู้คนจากชนบทเข้ามาหางานทำในเขตเมืองทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานอย่างไม่ถาวรในที่สาธารณะต่างๆ เช่น ใต้สะพาน ริมทางหลวง ริมคลอง โบราณสถาน เป็นต้น จนกลายเป็นชุมชนแออัด ซึ่งชุมชนแออัดมักมีการสร้างที่อยู่อาศัยที่ไม่ถูกสุขลักษณะ ขาดสาธารณูปโภคสาธารณูปการ ก่อให้เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ตามมาอีก เช่น การระบายน้ำ ขยะมูลฝอย น้ำเสีย ตลอดจนปัญหาด้านสังคม เช่น อาชญากรรม ยาเสพติด เป็นต้น

7. ปัญหามลพิษ หรือมลภาวะทางสายตา เป็นผลมาจากการที่ภูมิทัศน์ของเมืองไม่สวยงาม ไม่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย เช่น การสร้างอาคารสูงในเขตเมืองเก่า ป้ายโฆษณาขนาดใหญ่ หลากสีสรร ศาลาริมทางและตู้โทรศัพท์สาธารณะที่มีสภาพทรุดโทรม เป็นต้น

8. ปัญหาน้ำท่วมขัง บางชุมชนมีลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง ประกอบกับมีการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยรุกล้ำพื้นที่เกษตรกรรม มีการสร้างสิ่งกีดขวางทางระบายน้ำ และแม่น้ำลำคลองตื้นเขินจากการทิ้งขยะมูลฝอย ทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วมขังในฤดูฝน เมื่อมีปริมาณฝนมากและน้ำเหนือไหลป่า

นอกจากนี้ดวงจันทร์ อาภาวชิรุตม์ เจริญเมือง (2542) ได้ทำการศึกษาเรื่องเมืองในสังคมไทยด้านกำเนิด พัฒนาการและแนวโน้ม โดยจากการศึกษาพบว่า ในปัจจุบันกรุงเทพฯและเมืองหลักในแต่ละภูมิภาคคือ จังหวัดเชียงใหม่ สงขลา นครราชสีมา และขอนแก่น กำลังเผชิญกับปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนหลายด้านอันเป็นผลมาจากการพัฒนาเมือง เพื่อให้กลายเป็นศูนย์กลางของความเจริญก้าวหน้าในด้านต่างๆ ซึ่งพอจะสรุปปัญหาที่เกิดขึ้นได้ดังนี้

1. ความผูกพันของคนในชุมชน เนื่องจากในเมืองใหญ่โดยเฉพาะกรุงเทพฯ เป็นแหล่งที่อยู่ของผู้คนหลายชนชั้น ทำให้คนในสังคมไม่มีโอกาสมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน คนที่อยู่ในย่านเดียวกันไม่มีสวนสาธารณะที่จะเข้าไปพักผ่อนและรู้จักกัน และการที่เมืองไม่มีการบริการคมนาคมขนส่งสาธารณะที่มีคุณภาพ ทำให้คนต้องกันมาพึ่งพาพาหนะส่วนตัว จึงหมดโอกาสที่จะพบปะกันตามจุดบริการรับส่งมวลชน และถนนที่กว้างขวางทำให้คนไม่มีโอกาสได้ปั่นจักรยานสวนกัน สภาพแวดล้อมแบบนี้ทำให้ขาดการเชื่อมร้อยความสัมพันธ์ให้เป็นชุมชนเดียวกัน เมื่อไม่เกิดความรู้สึกถึงความ เป็นชุมชนเดียวกัน แต่ละคนก็จะไม่สนใจคนอื่น และสิ่งรอบตัว ทำให้ไม่มีพลังที่จะทำกิจกรรมร่วมกัน

2. ความแตกต่างแง่เศรษฐกิจและสังคม แม้การพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงที่ผ่านมา จะทำให้มีชนชั้นกลางมากขึ้น แต่ยังมีปัญหาความแตกต่างด้านรายได้ เนื่องจากรัฐไม่ส่งเสริมการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม ในเมืองใหญ่มีองค์ประกอบของประชากรทั้งที่มีฐานะร่ำรวย และประชากรที่ยากจนไร้ที่อยู่อาศัย ความยากจนและความแตกต่างทางเศรษฐกิจทำให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมา เช่น การบุกรุกพื้นที่สาธารณะ ชุมชนแออัด และอาชญากรรม

3. คนไม่รู้จักเมืองของตนเอง การศึกษาที่ผ่านมารวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลาง ในแต่ละภูมิภาคไม่ได้เรียนรู้ประวัติความเป็นมาของตน การไม่ทราบประวัติศาสตร์และการไม่ได้รับการปลูกฝังเกี่ยวกับเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ทำให้คนส่วนใหญ่นอกจากจะไม่เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น ภาษา การแต่งกาย ศิลปสถาปัตยกรรมท้องถิ่น จึงดูถูกวัฒนธรรมในเมืองของตน ไม่อยากสืบทอดและพยายามรื้อสิ่งเหล่านั้นทิ้งเพื่อสร้างใหม่

4. การขาดแคลนที่อยู่อาศัยของคนระดับกลางและล่าง สภาพรายได้และรายจ่ายที่ไม่สมดุลกัน ทำให้โอกาสของชนชั้นกลางและล่างที่จะได้ครอบครองบ้านมีน้อย รวมถึงการที่รัฐไม่ให้ความสนใจที่จะกำหนดมาตรฐานที่เอื้อให้ประชาชนได้มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง โดยเฉพาะการซื้อบ้านครั้งแรกของคนที่ยังเริ่มต้นทำงานใหม่ ก็ยังทำให้คนเหล่านั้นหมดโอกาสซื้อบ้าน ผลก็คือการ

อาศัยอยู่ในอาคารหลังเดียวกันอย่างแออัด ขาดสุขอนามัยที่มี หรือเกิดการบุกรุกพื้นที่ว่างเปล่าในชุมชนเพื่อก่อสร้างที่พักอาศัยตามมีตามเกิดและกลายเป็นสลัมในที่สุด

5. การสูญเสียเอกลักษณ์ของเมือง กรุงเทพฯสูญเสียความเอกลักษณ์แบบตะวันออกที่เป็นวัฒนธรรมชาวน้ำให้แก่ชาติตะวันตก ขณะเดียวกันเชียงใหม่ สงขลา นครราชสีมา ขอนแก่น ก็สูญเสียเอกลักษณ์ของแต่ละเมืองเพราะไปเลียนแบบกรุงเทพฯ เช่น สถาปัตยกรรมในวัดที่มีเฉพาะถิ่น ล้านนา และอีสาน ถูกทุบทำลายเพื่อเลียนแบบโบสถ์วิหารแบบภาคกลาง สถาปัตยกรรมประเภทที่พักอาศัยทรงกาแลและทรงห้องถิ่นต่างๆ ที่ทำจากไม้และวัสดุท้องถิ่น ถูกรื้อถอนเพื่อสร้างอาคารปูนซีเมนต์มุงกระเบื้อง เป็นต้น

6. การจราจรติดขัด การแก้ไขปัญหการจราจรในภูมิภาคที่ผ่านมาเป็นระบบรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลาง ซึ่งถูกควบคุมโดยวิศวกรทางหลวง เป็นเหตุวิธีการแก้ปัญหาแต่การเสนอให้ตัดถนนล้อมเมือง เลี่ยงเมือง โดยไม่คำนึงถึงการสัญจรที่เป็นระบบอย่างที่มีวางแผนด้านการคมนาคมขนส่งควรจะทำ นอกจากนี้การแก้ไขปัญหการจราจรยังขาดการเชื่อมโยงกับมิติด้านอื่นๆ เช่น มิติด้านสังคม การที่โรงเรียนมีมาตรฐานไม่เท่าเทียมกัน ทำให้ประชาชนนิยมส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียนที่มีชื่อเสียงในตัวเมือง ส่งผลให้เกิดการจราจรติดขัดอย่างหนักในช่วงเช้าและเย็น

7. คุณภาพอากาศ มีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับปัญหาการจราจรติดขัดในเมือง ประกอบกับหากเป็นเมืองที่มีโรงงานอุตสาหกรรม หรือมีลักษณะภูมิศาสตร์เป็นหุบเขา เช่น เชียงใหม่-ลำพูน-ลำปาง ก็จะมีปัญหาอากาศเสียที่รุนแรงมากขึ้น เพราะมีการถ่ายเทของอากาศที่ไม่ดี ยิ่งมีการสร้างมลพิษจากการจราจร โรงงานอุตสาหกรรม การเผาขยะ และมีอาคารสูงบังแดดและทิศทางลมก็จะทำให้อากาศเสียในเมืองมีความรุนแรงยิ่งขึ้น

8. การจัดการขยะ การจัดการปัญหาขยะในเมืองใหญ่ยังไม่ดีพอ การเก็บขยะไปฝังกลบที่ไม่ถูกวิธีก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งกับชุมชนรอบข้าง ทำให้ประชาชนจำนวนหนึ่งพยายามช่วยตนเองด้วยการเผาขยะจนส่งผลกระทบต่อสภาพอากาศในชุมชน และสุขอนามัยของประชาชน

9. คุณภาพน้ำ เป็นผลสืบเนื่องมาจากการเติบโตของเมืองโดยปราศจากการวางแผนที่รัดกุมล่วงหน้า ทำให้ขาดโครงข่ายระบบการระบายน้ำและกักน้ำเสีย รวมถึงการขาดการควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้มีการตั้งถิ่นฐานกระจัดกระจาย มีการปล่อยสิ่งปฏิกูลลงน้ำ ตลอดจนการขาดองค์การที่ดูแลรับผิดชอบเรื่องมลพิษทางน้ำอย่างจริงจัง ไม่มีการติดตามตรวจ

สอบเรื่องการสร้างบ่อน้ำบาดน้ำเสียของเจ้าของอาคารที่ขออนุญาต ว่าได้กระทำถูกต้องและเป็นไปตามหลักวิชาการหรือไม่

10. ความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สังคมไทยชินกับข่าวอาชญากรรมต่างๆ ที่ปรากฏบนหน้าหนังสือพิมพ์ทุกวันจนมองว่าเป็นเรื่องธรรมดา ปัจจุบันชีวิตผู้คนในเมืองใหญ่ขาดความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ต้องคอยระวังตัวระวังตนเองอยู่เสมอแม้กระทั่งจะอยู่ในบ้านของตนเองก็ตาม เด็กนักเรียนไม่สามารถเดินทางไป-กลับด้วยตนเองต้องมีผู้ปกครองรับส่ง ประชาชนนิยมใช้รถยนต์ส่วนตัวมากกว่าขึ้นรถเมล์ ก่อให้เกิดปัญหาจราจรติดขัด

11. การผังเมือง ในส่วนนี้หมายถึงกระบวนการที่ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางความเป็นไปของเมืองของตนเองได้ ซึ่งปัจจุบันการผังเมืองเป็นเรื่องที่หน่วยงานส่วนกลางมาทำหน้าที่วางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินในเมือง และแผนการคมนาคมขนส่ง โดยที่ประชาชนไม่มีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็น ทั้งที่ความเป็นจริงโครงการด้านสาธารณูปโภคส่วนใหญ่ล้วนส่งผลกระทบต่อประชาชนโดยตรง

12. โครงสร้างการบริหารจัดการเมือง มีปัญหาหลายประการคือ

- ปัญหาโครงสร้างการบริหารของเทศบาล ในอดีตที่ผ่านมาผู้บริหารของเทศบาลมาจากการเลือกตั้งของประชาชน แต่นายกเทศมนตรีมาจากการลงคะแนนของกลุ่มสมาชิกสภาเทศบาลทั้งหมด (เลือกตั้งโดยอ้อม) และสิ่งที่มีเกิดขึ้นคือนายกฯไม่ได้รับเสียงข้างมาก และกรณีของหลายเมืองชี้ให้เห็นว่าขาดเสถียรภาพทางการเมือง ทำให้การบริหารเมืองไม่สามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น กรณีเทศบาลนครเชียงใหม่มีนายกเทศมนตรีถึง 4 คน ในปีพ.ศ. 2541 เพียงปีเดียว

- ข้าราชการระดับสูงของเทศบาล โดยเฉพาะปลัดเทศบาลมาจากการโยกย้ายแต่งตั้งของกระทรวงมหาดไทยตามวาระและความเห็นชอบของส่วนกลาง ทำให้ข้าราชการเหล่านั้นไม่ปฏิบัติงานตามนายกฯ เพราะไม่สามารถให้คุณให้โทษแก่ตน นอกจากนั้นการที่ข้าราชการมาจากที่ต่างๆ และมาอยู่ชั่วคราวทำให้ขาดความเข้าใจเกี่ยวกับท้องถิ่นและมีความผูกพันกับท้องถิ่นน้อย

- การรวมอำนาจทางการคลังไว้ที่ส่วนกลางทำให้ท้องถิ่นไม่มีงบประมาณเพียงพอที่จะพัฒนาท้องถิ่น ต้องของบประมาณต่างๆ ในส่วนกลาง เช่น งบประมาณจากกระทรวงคมนาคมในการสร้างถนน งบประมาณจากกรมโยธาธิการในการสร้างโรงงานบำบัดน้ำเสีย ฯลฯ

- ในพื้นที่เมืองมีอำนาจหน้าที่ของหน่วยราชการส่วนภูมิภาคเข้ามาเกี่ยวข้องมากเกินไป และหลายหน่วยงานก็มีความซ้ำซ้อนกันเป็นลักษณะของการปกครองที่รวมศูนย์แบบแยกส่วน ทำให้การวางแผนพัฒนาต่างๆ ไร้เอกภาพ

13. เศรษฐกิจเป็นไปเพื่อรัฐส่วนกลาง ในการพัฒนาเมืองที่ผ่านมาผู้บริหารทั้งระดับเมืองและระดับประเทศไม่ได้คำนึงถึงการส่งเสริมเศรษฐกิจในแต่ละเมือง เพื่อให้เมืองนั้นมีการขยายตัวเพื่อให้ประชาชนมีงานทำและเมืองมีรายได้ที่จะส่งเสริมสวัสดิการของคนในเมือง แต่การพัฒนาเศรษฐกิจมุ่งเน้นการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ นอกจากนั้นอุตสาหกรรมหรือกิจกรรมทางเศรษฐกิจของบริษัทใหญ่ที่เข้าไปตั้งฐานอยู่ตามเมืองในภูมิภาค สามารถเลี้ยงไม่จ่ายภาษีแก่ท้องถิ่นหากมีบริษัทแม่อยู่ที่กรุงเทพฯ โดยจ่ายให้แก่ส่วนกลางที่กรุงเทพฯ ทำให้ท้องถิ่นไม่ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจนั้น แต่ตรงกันข้ามกลับต้องแบกรับภาระเรื่องของเสีย มลพิษต่างๆ ที่บริษัทเหล่านั้นก่อขึ้นในท้องถิ่น

14. การพัฒนาเมืองเป็นไปเพื่อการท่องเที่ยว การที่เมืองพยายามพัฒนาสิ่งต่างๆ เพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวและดึงดูดเงินตราต่างประเทศ ทำให้ประชาชนผู้อาศัยกลายเป็นพลเมืองชั้นสองรองจากนักท่องเที่ยว ธุรกิจร้านค้าและบริการหลายแหล่งในเมืองยินดีให้การต้อนรับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมากกว่าคนไทยด้วยกันเอง รวมทั้งรัฐเองก็พยายามจัดการบริการต่างๆ เพื่ออำนวยความสะดวกสบายแก่นักท่องเที่ยวให้ได้มากที่สุด เช่น การยกเว้นการทำวีซ่าสำหรับนักท่องเที่ยวบางกลุ่ม การจัดตั้งหน่วยงานตำรวจท่องเที่ยว การจัดตั้งป้อมบริการข้อมูลการท่องเที่ยวด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น แทนที่แต่ละเมืองจะฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมของตนเอง กลับไปหยิบยืมประเพณีของท้องถิ่นอื่นมาทำให้ดึงดูดนักท่องเที่ยว ทำให้สูญเสียเอกลักษณ์ของเมืองไปด้วย

15. เมืองขาดสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและการให้การศึกษาอันกระชับ บทบาทของเมืองคือการเป็นศูนย์กลางด้านศิลปวิทยาการและวัฒนธรรม นอกจากการเป็นศูนย์กลางการศึกษาแล้ว การให้ความรู้แก่ประชาชนนอกระบบนี้อาจอยู่ในรูปของการมีสวนสาธารณะจำนวนมากเพื่อให้ประชาชนได้อยู่ใกล้ชิดธรรมชาติและศึกษาธรรมชาติ การมีพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านให้คนมาศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น การมีพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ให้ประชาชนและเยาวชนได้มาศึกษาเกี่ยวกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์ การมีพิพิธภัณฑ์ศิลปะเป็นการปลูกฝังให้ประชาชนเห็นคุณค่าของศิลปะ การมีศูนย์วัฒนธรรมที่น่าเสนอการแสดงต่างๆ เป็นการให้ความบันเทิงแก่ประชาชนและให้ประชาชนเกิดการ

เรียนรู้เกี่ยวกับศิลปการแสดง เป็นต้น ซึ่งในส่วนนี้กรุงเทพฯ ดูเหมือนจะเป็นเมืองเดียวที่มีสถานที่ดังกล่าวข้างต้นอย่างครบครัน แต่เมืองหลักอื่นๆ มีบ้างเพียงประปรายเท่านั้น

จากเอกสารและรายงานที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนที่เกิดขึ้นมีมากมายหลายด้าน ซึ่งแต่ละด้านก็มีระดับความรุนแรงของปัญหาและส่งผลกระทบต่อแตกต่างกัน ในส่วนนี้ผู้ศึกษามีข้อสังเกตว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนโดยส่วนใหญ่มักเกิดขึ้นในเขตเมืองใหญ่ที่มีความเจริญก้าวหน้าด้านเศรษฐกิจ สังคม และอุตสาหกรรม โดยอาจกล่าวได้ว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาความเจริญของเมืองและชุมชน

สำหรับประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนที่ผู้ศึกษาให้ความสนใจมีอยู่ 8 ด้าน คือ ปัญหาการจัดการขยะ ปัญหาน้ำเสียจากที่อยู่อาศัย ปัญหาน้ำเสียจากธุรกิจ ปัญหาอากาศเป็นพิษ ปัญหาภูมิทัศน์ ปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่สาธารณะ ปัญหาจราจร และปัญหาการใช้พลังงาน เนื่องจากเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนที่พบมากในชุมชนเมืองต่างๆ ทุกภาคของประเทศไทย และถือได้ว่าเป็นปัญหาใกล้ตัวของประชาชนในแต่ละชุมชนมากที่สุด

2.2.2.2 สาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน

โดยทั่วไปแล้วปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นจากสาเหตุหลายประการ ได้แก่ การเพิ่มของประชากร การขยายตัวด้านเศรษฐกิจ ความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การก่อสร้างสิ่งต่างๆ การกีฬา การสงคราม ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และภัยธรรมชาติ (อุดม ดุจศรีวัชร, 2543) จะเห็นได้ว่า สาเหตุส่วนใหญ่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ทั้งสิ้น

สำหรับปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนนั้น ผู้ศึกษามองว่ามีสาเหตุหลักอยู่ 4 ประการ คือ

1. การเพิ่มของประชากร การเพิ่มขึ้นของประชากรที่ไม่สอดคล้องกับศักยภาพของทรัพยากรธรรมชาติและบริการขั้นพื้นฐาน โดยเฉพาะในชุมชนเมืองซึ่งมีการขยายตัวของประชากรอย่างรวดเร็ว ทำให้รัฐไม่สามารถจัดหาบริการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีวิตให้เพียงพอต่อความต้องการ ส่งผลให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมตามมา เช่น การบุกรุกพื้นที่สาธารณะหรือเขตป่าไม้เพื่อสร้างที่อยู่อาศัย การใช้พลังงานไฟฟ้าอย่างสิ้นเปลือง การจับสัตว์น้ำในปริมาณมากเกินไป เป็นต้น
2. การขยายตัวด้านเศรษฐกิจ ความเจริญทางเศรษฐกิจทำให้มาตรฐานในการดำรงชีวิตของประชากรสูงตามไปด้วย การบริโภคทรัพยากรเกินความจำเป็นขั้นพื้นฐานของชีวิตโดยเฉพาะประชาชนในเขตชุมชนเมือง นอกจากนี้ระบบเศรษฐกิจแบบการตลาดส่งผลให้การทำเกษตรกรรมของมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงจากเดิม ซึ่งเคยทำเกษตรกรรมแบบหลากหลายมาเป็นเกษตรกรรม

แบบปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น ปลูกข้าวอย่างเดียว ปลูกมันสำปะหลังอย่างเดียว ปลูกอ้อยอย่างเดียว อีกทั้งมีการทำลายป่าไม้เพื่อการเพาะปลูก และการใช้สารเคมียาฆ่าแมลงเพื่อเพิ่มผลผลิต ทำให้ระบบนิเวศถูกกระทบกระเทือนและเสียสมดุล

3. ความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นสิ่งที่ช่วยเสริมให้วิถีการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ได้ง่ายขึ้นและเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากทำให้มีเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทันสมัย สะดวกต่อการใช้งาน มีประสิทธิภาพในการทำงานสูง เช่น เครื่องมือจับสัตว์น้ำที่ทันสมัย เลื่อยยนต์สำหรับตัดต้นไม้ อากาศลำสัตว์ที่ร้ายแรง เป็นต้น การนำเทคโนโลยีดังกล่าวมาใช้นับว่าเป็นผลดีทางเศรษฐกิจแต่ส่งผลร้ายต่อสิ่งแวดล้อม และการคงอยู่ของระบบนิเวศอย่างมาก

4. ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หลายครั้งสิ่งแวดล้อมถูกทำลายไปเพราะความไม่รู้ของประชาชนในชุมชนถึงสาเหตุและผลกระทบของปัญหา เนื่องจากขาดข้อมูล ขาดความเข้าใจที่ถูกต้อง และขาดจิตสำนึกที่ดีต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การถางป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอย การเผาใบไม้และขยะแห้ง การทิ้งขยะอันตรายในย่านชุมชน การบุกรุกโบราณสถาน การปล่อยน้ำเสียลงสู่แม่น้ำ เป็นต้น

นอกจากสาเหตุหลักดังกล่าวข้างต้น ปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนยังมีผลสืบเนื่องมาจากการจัดการปัญหาที่ไม่มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะเห็นได้ว่า ในรอบทศวรรษที่ผ่านมารัฐบาลได้ดำเนินการทั้งทางด้านกฎหมาย กำหนดกฎระเบียบต่างๆ รวมทั้งการลงทุนในสาธารณูปโภค ตลอดจนการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกของประชาชนในการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม แต่จากการรายงานสถานการณ์ต่างๆ ที่ผ่านมา พบว่า คุณภาพของสิ่งแวดล้อมโดยส่วนใหญ่ไม่ได้ดีขึ้นอย่างที่คาดคิด ทั้งๆ ที่รายได้ประชาชาติเพิ่มสูงขึ้นและประชาชนมีความต้องการอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีมากขึ้น ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้ว สรุปได้ว่า ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยที่เกิดขึ้นนั้น มีผลมาจากการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ล้มเหลวหลายด้าน คือ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2540)

1. ความล่าช้าของสถาบันการจัดการ การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็วทำให้สถานภาพของทรัพยากรแตกต่างไปจากเดิม ประเทศไทยได้เปลี่ยนจากประเทศที่มีทรัพยากรบางประเภทเหลือใช้ กลายมาเป็นประเทศที่ทรัพยากรธรรมชาติบางประเภทเริ่มขาดแคลน เพราะความต้องการที่เพิ่มขึ้น ในขณะที่เดียวกันกติกาและองค์กรที่ใช้ควบคุมทรัพยากรบางประเภทเริ่มล่าช้า และไม่ได้รับการพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพที่เปลี่ยนไป ตัวอย่างปัญหาการจัดการประมงนี้เห็นได้ชัดในกรณีของการจัดการทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรประมงและทรัพยากรป่าไม้

2. การประชาสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อม การประชาสัมพันธ์เป็นเครื่องมือทางสังคมที่สำคัญ ในการเปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์เป็นเครื่องมือที่สามารถส่งเสริมการสื่อสารระหว่างรัฐกับประชาชน ซึ่งให้เห็นความสำคัญของปัญหา อธิบายความจำเป็นของนโยบาย ตลอดจนเป็นเครื่องมือที่จะสนับสนุน ปู่ทาง และวางพื้นฐานทางนโยบาย การประชาสัมพันธ์ทางด้านสิ่งแวดล้อมของไทยในปัจจุบันส่วนใหญ่มุ่งเน้นการให้ความรู้แก่ประชาชน โดยขาดการผสมผสานและเกื้อหนุนนโยบายของกระทรวงต่างๆ อย่างมีระบบและให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมควรมีงบประมาณพิเศษที่จะสนับสนุนการประชาสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงาน สิ่งแวดล้อมของกระทรวงต่างๆ ให้เกิดเป็นแนวร่วมที่มีพลังในการทำงานรักษาสิ่งแวดล้อมด้วยกัน

3. การบังคับใช้กฎหมายไม่เข้มงวด กฎหมายไทยไม่สามารถจัดการสิ่งแวดล้อมด้วยเหตุผลสำคัญ 2 ประการคือ

- กติกาและกฎหมายไทยถูกบั่นทอนประสิทธิภาพ โดยอำนาจทางการบริหารและทางการเมืองเพื่อใช้อำนาจบริหารให้เป็นประโยชน์แก่ตน โดยการใช้กฎหมายหรือใช้ประโยชน์จากช่องโหว่ของกฎหมายได้ โดยไม่สนใจเจตจำนงของกฎหมายที่จะรักษาสิ่งแวดล้อมและผลประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่

- การซ้อนทับกันของกฎหมายทำให้ส่วนราชการบางส่วนไม่กล้าใช้กฎหมาย ในบางกรณีหรือในพื้นที่ที่มีการคาบเกี่ยวกันในด้านกฎหมาย รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนตรวจสอบการทำงานของฝ่ายการเมืองและการบริหารมากขึ้น ซึ่งเมื่อพลังตรวจสอบของประชาชนเข้มแข็งแล้วก็จะสามารถคานอำนาจบริหารที่ไม่ถูกต้องได้ การให้ประชาชนมีส่วนร่วมจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการกำกับกติกาและกำกับผู้ใช้กติกา

4. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยรัฐ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของไทย อาศัยการจัดการในรูปแบบบริหารราชการตามสายงานของแต่ละกระทรวง การประสานงานด้านนโยบายและติดตามผลในรูปคณะกรรมการและการปฏิบัติงาน ทั้งในด้านการรณรงค์ และการปฏิบัติงานในพื้นที่ ในรูปแบบของราชการและการอุดหนุนองค์กรเอกชนอิสระ

- การบริหารอย่างแยกส่วน โครงสร้างการบริหารราชการของไทยมีลักษณะการบังคับบัญชาหลายระดับชั้น มีลักษณะรวบยอดโดยมีกฎหมายของแต่ละกระทรวงรองรับ ระหว่างหน่วยงานยังขาดการถ่วงดุลอำนาจและการตรวจสอบกัน ไม่ส่งเสริมให้เกิดการประสานงานอย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริหารทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันแยกตามสายงานของ

แต่ละกระทรวงเป็นจำนวนหลายกระทรวง มีข้อดีที่มีการสร้างความชำนาญพิเศษในแต่ละสาขา แต่ก็มีปัญหาตรงที่องค์ประกอบของระบบนิเวศมีความสัมพันธ์กันเป็นวงจร การใช้หรือการเข้าถึงองค์ประกอบส่วนหนึ่งก็อาจมีผลกระทบต่อองค์ประกอบอื่นๆ ด้วยการบริหารแบบแยกส่วนจึงไม่เหมาะสมกับการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการจัดการในระดับพื้นที่ซึ่งอาจทำให้มีปัญหาขัดแย้งกันด้านการบริหารเพราะแต่ละหน่วยงานมีวัตถุประสงค์ต่างกัน เช่น ในการบริหารอุทยานแห่งชาติ การใช้ประโยชน์ป่าชายเลน ฯลฯ การบริหารอย่างมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่างๆ รวมทั้งประชาชนที่มีส่วนได้ส่วนเสียจะเป็นแบบอย่างของการบริหารทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในลุ่มน้ำเดียวกัน

- เครื่องมือไม่เพียงพอ ในปัจจุบันรัฐบาลใช้กฎหมายและระเบียบเป็นเครื่องมือหลักในการจัดการ เมื่อกฎหมายและระเบียบหย่อนยานลง รัฐก็มีเครื่องมืออื่นน้อยมากในการจัดการ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 ครอบคลุมแต่ค่าธรรมเนียมมิได้ครอบคลุมเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์นานาประเภทที่จะใช้จัดการสิ่งแวดล้อม แม้แต่ภาษีสิ่งแวดล้อมและเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์อื่นๆ ที่จะใช้ชดเชยให้แก่ผู้ที่ต้องสูญเสียส่วนหนึ่งของทรัพย์สินเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม ก็มีได้มีบรรจุไว้ในพระราชบัญญัติ ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 กระทรวงการคลังจึงต้องอาศัยภาษีสรรพสามิตเข้ามาทดแทนภาษีสิ่งแวดล้อม

- บุคลากรของรัฐ รัฐบาลไทยได้เพียงสร้างบุคลากรด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาจำนวนมาก แต่บุคลากรเหล่านี้ขาดการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาบุคลากรในระบบราชการไทยใช้การสัมมนาเป็นหลัก แต่การสัมมนาส่วนใหญ่เป็นการให้ความรู้ อย่างผิวเผินเหมาะกับการสร้างวิสัยทัศน์ แต่มักไม่มีความลึกเพียงพอที่จะเสริมทักษะ ให้อยู่ในระดับที่จะปฏิบัติการให้เห็นผลได้ นอกจากนี้ยังมีข้อจำกัดที่สำคัญคือฐานข้อมูลที่ใช้ในการตัดสินใจยังจำกัด ขาดทักษะในการวิเคราะห์ หน่วยราชการหลายหน่วยมีระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (GIS) และอุปกรณ์คอมพิวเตอร์นำสมัยแต่ไม่สามารถนำมาใช้งาน เพื่อการตัดสินใจบริหารได้อย่างเต็มสมรรถนะ การทำงานของระบบ GIS เท่าที่ควร แต่ปัญหาที่สำคัญกว่าก็คือ ระบบการบริหารราชการแผ่นดินไทยเป็นระบบที่มีกฎระเบียบแน่นหนา ขาดความยืดหยุ่น ขาดการประเมินผลที่โปร่งใสและตรวจสอบได้

- การพัฒนาข้าราชการในอนาคตต้องเน้นผลการทำงานเป็นหลักในระบบที่เน้นผลการทำงานเป็นเป้าหมายหลัก ระบบราชการแต่ละส่วนต้องมีเป้าหมายระยะสั้น ระยะกลางและระยะยาวที่ชัดเจนที่ดัชนีผลงานสามารถวัดได้ ซึ่งในการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมา ยังมิได้มีการจัดทำดัชนีสิ่งแวดล้อมและดัชนีผลงานที่จะสามารถประเมินผลการทำงานอย่างมีระบบได้

- การบริหารสิ่งแวดล้อมในอนาคต จะต้องอาศัยการบริหารจัดการขององค์กรรัฐในระดับจังหวัดและท้องถิ่นมากขึ้น การถ่ายเทบุคลากรและองค์ความรู้ไปสู่บุคลากรท้องถิ่นย่อมเป็นเรื่องที่จำเป็น การขาดความรู้ความเข้าใจด้านการบริหารจัดการทรัพยากร ตลอดจนการใช้เครื่องมือทางนโยบายต่างๆ รวมทั้งมาตรการทางการคลังและการเงินเพื่อชดเชย อาจทำให้ผู้บริหารท้องถิ่นพยายามใช้นโยบายผลักดันปัญหาให้ท้องถิ่นอื่นๆ มากกว่าที่จะร่วมมือกันป้องกันและรักษาสภาพสิ่งแวดล้อม

5. บทบาทขององค์กรเอกชนอิสระเพื่อพิทักษ์สิ่งแวดล้อม ในทศวรรษที่ผ่านมาองค์กรเอกชนอิสระที่มีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมได้เกิดขึ้นจำนวนมาก องค์กรเอกชนอิสระที่เน้นการพัฒนาชนบท บางส่วนก็ได้หันมาจับงานด้านการคุ้มครองและรักษาสิ่งแวดล้อม ในระยะแรกองค์กรเอกชนอิสระส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนด้านการเงินจากองค์กรระหว่างประเทศ แต่เมื่อเศรษฐกิจไทยก้าวหน้าขึ้น นานาประเทศก็ได้เริ่มถอนความช่วยเหลือจากประเทศไทย ในขณะที่ การสนับสนุนของรัฐบาลที่ให้ต่อองค์กรเอกชนอิสระจากกองทุนสิ่งแวดล้อมก็ยิ่งน้อยอยู่มาก ในช่วงปี พ.ศ. 2536-2540 องค์กรเอกชนอิสระได้รับเงินอุดหนุนจากกองทุนเพียง 88.27 ล้านบาท เนื่องจากองค์กรเอกชนส่วนใหญ่ขาดระบบการทำงานและการเงินที่โปร่งใสและตรวจสอบได้ ทำให้โอกาสที่องค์กรเอกชนอิสระจะได้รับความช่วยเหลือจากสังคมไทยค่อนข้างน้อย ดังนั้นการที่องค์กรเอกชนอิสระจะสามารถขยายงานให้กว้างขวางจึงเป็นไปได้ยาก อีกทั้งในหลายกรณีทั้งฝ่ายรัฐและฝ่ายองค์กรเอกชนอิสระมีความแตกต่างในวิสัยทัศน์และการทำงาน และขาดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันจึงไม่มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ผลก็คือ องค์กรเอกชนอิสระส่วนใหญ่ขาดการสนับสนุนด้านความรู้ทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ไม่มีศักยภาพในการพัฒนาบุคลากรของตนเองให้ก้าวหน้า ขาดการสร้างสมรรถนะในลักษณะองค์กรที่สามารถปฏิบัติงานได้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่องในระยะยาว

จากสาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนข้างต้น จะเห็นว่า ส่วนใหญ่แล้วสาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมสืบเนื่องมาจากพฤติกรรมของมนุษย์แทบทั้งสิ้น คือ การเพิ่มของประชากร การขยายตัวด้านเศรษฐกิจ ความเจริญก้าวหน้าด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ตลอดจนการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ไม่มีประสิทธิภาพ ซึ่งเกี่ยวข้องกับความล้าหลังของสถาบันการจัดการ การประชาสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดี การบังคับใช้กฎหมายที่ไม่เข้มงวด การบริหารของภาครัฐที่แยกส่วนและมีเครื่องมือไม่เพียงพอ และความไม่ชัดเจนในบทบาทขององค์กรเอกชนอิสระเพื่อพิทักษ์สิ่งแวดล้อม

2.2.2.3 ผลกระทบของปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน

ผลกระทบของปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนมี 2 ประการใหญ่ๆ คือ (อุดม ดุจศรีวัชร, 2543)

1. ทรัพยากรธรรมชาติร่อยหรอ เมื่อประชาชนมีจำนวนเพิ่มขึ้น ทำให้มีความต้องการในการใช้ทรัพยากรมากขึ้นตามมา ประกอบกับการใช้อย่างฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็น ทำให้ทรัพยากรต่างๆ เกิดความขาดแคลน หายาก ราคาแพง

2. มลภาวะ เมื่อประชาชนในชุมชนและโรงงานอุตสาหกรรมมีการบริโภคทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น สิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ก็คือ ของเสียที่ถูกขับถ่ายออกมาสู่สิ่งแวดล้อม เช่น น้ำเสีย ควันพิษ ผุ่นละออง สารเคมี สารพิษ ขยะอันตราย น้ำมันหล่อลื่นที่ใช้แล้ว เป็นต้น

และจากการที่ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสารและรายงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพของสิ่งแวดล้อมและปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน พบว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนยังส่งผลกระทบต่อด้านอื่นๆ อีกมากมาย ซึ่งผู้ศึกษาได้แยกแยะผลกระทบที่เกิดขึ้นเป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. ผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน ชีวิตของประชาชนมีความเสี่ยงภัยในสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ประชาชนเกิดความวิตกกังวลและเกิดความรู้สึกไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตเมืองใหญ่และเขตอุตสาหกรรม ประชาชนบางส่วนจึงไม่กล้าออกไปทำกิจกรรมต่างๆ นอกบ้าน เช่น เดินเล่น ออกกำลังกาย พักผ่อน ทานข้าว เป็นต้น เพราะเกรงว่าตนเองจะอยู่ท่ามกลางมลพิษสิ่งแวดล้อม

2. ผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชน ปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนที่เกิดขึ้นอาจก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจของประชาชน เช่น การจลาจลติดขัดก่อให้เกิดความเครียดในการดำเนินชีวิต ควันพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมก่อให้เกิดโรกระบบทางเดินหายใจ ขยะล้นเมืองก่อให้เกิดโรกระบบทางเดินอาหารเนื่องจากสัตว์พาหะ เช่น หนู แมลงสาบ เป็นต้น

3. ผลกระทบต่อความสัมพันธ์ภายในชุมชน ปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนบางอย่างอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคล หรือระหว่างกลุ่มภายในชุมชน จนส่งผลให้เกิดความแตกแยกการทะเลาะวิวาท และข้อพิพาทต่างๆ ทางสิ่งแวดล้อมขึ้น เช่น การปล่อยน้ำเสียลงสู่แม่น้ำลำคลองของโครงการหมู่บ้านจัดสรรขนาดใหญ่ทำให้น้ำเน่าเหม็น ชุมชนที่อยู่อาศัยบริเวณใกล้เคียงได้รับความเดือดร้อนไม่สามารถใช้น้ำอุปโภคบริโภคได้ ทำให้เกิดการฟ้องร้องกันใหญ่โต เป็นต้น

4. ผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจของชุมชน ชุมชนใดมีปัญหาสิ่งแวดล้อมมากก็จำเป็นที่จะต้องจัดสรรงบประมาณในการจัดการแก้ไขปัญหสิ่งแวดล้อมต่างๆ มากตามไปด้วย แทนที่จะนำเงินดังกล่าวไปพัฒนาความเจริญในส่วนอื่น นอกจากนี้หากชุมชนนั้นผลิตสินค้าและบริการออกมาจำหน่ายก็จะไม่ได้รับความเชื่อถือในเรื่องของความปลอดภัยและปราศจากสารพิษ ส่งผลให้ขายสินค้าไม่ออกและอาจขาดทุนในที่สุดด้วย

5. ผลกระทบต่อภูมิทัศน์ของเมือง ทำให้เมืองขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความสวยงาม เช่น การก่อสร้างอาคารสูงและตึกระฟ้าที่ไม่เป็นระเบียบจำนวนมากบดบังความงามทางธรรมชาติและศิลปกรรมเก่าแก่ของเมือง ปัญหาการจัดการขยะที่ไม่มีประสิทธิภาพทำให้ขยะล้นเมือง การที่เมืองขาดพื้นที่สีเขียวให้ประชาชนพักผ่อนหย่อนใจมองไปทิศทางใดก็เป็นแต่ป่าคอนกรีตทำให้เมืองดูแห้งแล้งไม่มีชีวิตชีวา เป็นต้น

6. ผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของเมือง ปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็น ปัญหาขยะ การจราจรติดขัด อากาศเป็นพิษ น้ำเน่าเสีย ฯลฯ ล้วนแต่ทำให้เกิดภาพลักษณ์ที่ไม่ดีต่อสายตาของผู้คน โดยถูกมองว่าเป็นเมืองที่ไม่น่าอยู่ ไม่มีความปลอดภัย ไม่น่าท่องเที่ยว และไม่น่าลงทุน ซึ่งเมื่อเกิดภาพลักษณ์ที่ไม่ดีแล้วก็ยากที่จะลบเลือนไปได้ง่ายๆ เช่น เมืองไทยถูกมองว่าเป็นเมืองแห่งโสเภณี เป็นต้น

7. ผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติในเมืองและชุมชนต่างๆ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ทำให้สิ่งแวดล้อมธรรมชาติที่มีความสวยงาม และมีความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศที่สมบูรณ์เสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว ประกอบกับการรัฐไม่มีมาตรการที่เข้มงวดในการควบคุมดูแลกิจกรรมการพัฒนาหรือการประกอบกิจการของภาคเอกชน และขาดความร่วมมือจากภาคประชาชนที่จะช่วยสอดส่องดูแล ทำให้หลายพื้นที่ที่ต้องสูญเสียแหล่งธรรมชาติที่งดงามไปอย่างถาวร

8. ผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม คุณภาพของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมเสื่อมโทรมลงสืบเนื่องมาจากปัญหาสิ่งแวดล้อมต่างๆ เช่น การบุกรุกโบราณสถานที่สำคัญของประชาชนเพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัยจนกลายเป็นชุมชนแออัดและเกิดพังทลายของโบราณสถาน มลพิษทางเสียงจากการจราจรที่มีความหนาแน่นมาก ทำให้ความสันตะเขื่อนของเสียงมีผลต่อโครงสร้างอาคารที่พักอาศัยและโบราณสถานที่อยู่ใกล้เคียง เป็นต้น

2.3 การจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน

2.3.1 เครื่องมือที่ใช้ในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน

ผู้ศึกษามองว่า การจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนจะประสบผลสำเร็จได้ต้องอาศัยเครื่องมือในการจัดการที่หลากหลายรูปแบบประกอบกัน ไม่ว่าจะเป็นเครื่องมือทางเศรษฐกิจ เช่น การเก็บภาษีสิ่งแวดล้อม การเก็บค่าธรรมเนียมบำบัดน้ำเสีย และการใช้หลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย เป็นต้น เครื่องมือทางสังคม เช่น การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน การปลูกจิตสำนึกที่ดีแก่ประชาชนในการรักษาสิ่งแวดล้อม และการให้เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นทางการและเครื่องมือทางการเมือง เช่น การกำหนดนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศที่ชัดเจน การออกกฎหมายที่เข้มงวดและมีบทลงโทษที่รุนแรงสำหรับผู้กระทำผิด เป็นต้น

รวมทั้งผู้ศึกษาได้รวบรวม แนวคิดของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2540) ที่เสนอถึง เครื่องมือที่ควรนำมาใช้ในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนในประเทศไทยอย่างจริงจัง ดังนี้คือ

2.3.1.1 การใช้เครื่องมือทางเศรษฐกิจ

1. การใช้มาตรการให้สิทธิการพัฒนาที่โอนได้ มาตรการนี้เป็นมาตรการจูงใจและสนับสนุนให้สามารถมีการพัฒนาเมืองไปในทิศทางที่ควร โดยไม่เป็นภาระทางงบประมาณของรัฐโดยรัฐจะให้สิทธิพัฒนา (เช่น ให้อาใบอนุญาตสำหรับการสร้างตึกสูง) เพื่อเป็นการชดเชยให้แก่ผู้ที่ถูกเวนคืนโรงงานที่ให้อ้ายออกไป หรือผู้ที่อยู่ในเขตอนุรักษ์

2. การใช้มาตรการการจัดรูปที่ดิน ในกรณีซึ่งต้องการพัฒนาถนนและระบบสาธารณูปการเพื่อให้มีการใช้ประโยชน์สูงสุดแก่พื้นที่ขนาดใหญ่ ซึ่งประกอบด้วยที่ดินแปลงเล็กแปลงน้อยที่ไม่เป็นระเบียบและมีเจ้าของที่ดินจำนวนพอสมควร มาตรการการจัดรูปที่ดินคือ การนำที่ดินทั้งหมดจัดระบบใหม่โดยการจัดแบ่งแปลงที่ดินให้เหมาะกับการใช้ประโยชน์ และเพื่อการสร้างถนนและจัดระบบสาธารณูปการ โดยให้เจ้าของที่แต่ละรายกันที่ดินบางส่วนออกมาให้โครงการ

3. การใช้มาตรการการประเมินพิเศษ คือ เก็บค่าธรรมเนียมจากเจ้าของที่ดินที่ได้รับผลประโยชน์เชิงพาณิชย์จากการตัดถนนใหม่ผ่านที่ดิน โดยค่าธรรมเนียมนี้เป็นสัดส่วนของผลประโยชน์ที่ได้รับ เช่น ความยาวของถนนที่ผ่านหน้าแปลง ที่ดินของ เจ้าของที่ดิน

4. การใช้มาตรการประเภทค่าธรรมเนียมพิเศษจากการเพิ่มราคาที่ดิน เป็นการเก็บค่าธรรมเนียมจากที่ดินที่ราคาสูงขึ้นเนื่องจากรัฐบาลได้โยกย้ายโรงงานที่มีภาวะมลพิษออกไป โดยรัฐบาลให้การสนับสนุนเงินกู้จากกองทุนให้แก่ผู้โยกย้ายแล้วนำค่าธรรมเนียมคืนกลับมา สู่งกองทุนเพื่อทำการจัดการเมืองให้เป็นไปตามผังเมือง

5. การใช้มาตรการแก้ไขปัญหามลพิษ โดยอาศัย "หลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย" ซึ่งได้มีการนำมาใช้ในประเทศไทยแล้ว แต่ยังไม่เป็นรูปธรรมมากนัก ดังนั้น ควรนำหลักการดังกล่าวมาใช้อย่างเป็นทางการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับโครงการบำบัดน้ำเสียที่รัฐได้ลงทุนสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวมไว้จำนวนหนึ่ง รวมทั้งปัญหาขยะ และ ปัญหามลพิษตัวอื่นๆ โดยเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจในหลักการและเหตุผลกับผู้ก่อมลพิษ เพื่อให้ผู้ก่อมลพิษทุกคนมีส่วนร่วมรับผิดชอบถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น ซึ่งจะทำให้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้รับการแก้ไขให้ดีขึ้น

2.3.1.2 การใช้เครื่องมือทางสังคม

เครื่องมือทางสังคมที่ใช้กันแพร่หลายมากที่สุดคือ การประชาสัมพันธ์ แต่ยังมีเครื่องมือทางสังคมอื่นๆ กระตุ้นให้เกิดประชาคมเมือง เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน หรือเกิดแรงกดดันทางสังคมให้เกิดการบริหารจัดการที่ถูกต้อง ตัวอย่างเครื่องมือนี้ ได้แก่

1. ระบบข้อมูลที่ประชาชนเข้าถึงและเข้าใจได้ เป็นระบบข้อมูลที่มีเครื่องชี้วัดคุณภาพสิ่งแวดล้อมของเมืองที่ประชาชนเข้าใจได้ และเมื่อเข้าใจแล้วก็สามารถกดดันผู้แทนทางการเมือง นักบริหารให้ดำเนินการจัดการดูแลสิ่งแวดล้อม นอกจากข้อมูลประเภทดัชนีสิ่งแวดล้อมแล้ว อาจใช้เครื่องชี้ทางชีวภาพ เช่น ใช้สัตว์บางชนิดหรือพืชบางชนิดในท้องถิ่นเป็นสัญญาณ เตือนภัยถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม

2. การเปิดลานบ้านลานเมืองเป็นการจัดสถานที่ในชุมชน ให้มีการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมเมือง ซึ่งอาจจะจัดให้มีการแสดงความคิดเห็นในประเด็นต่างๆ สลับกับการละเล่นของเด็กๆ จากโรงเรียนในชุมชน เป็นต้น

3. ใช้สื่อหนังสือพิมพ์ หรือใช้สื่อประชาสัมพันธ์ของรัฐ เช่น สถานีวิทยุ โทรทัศน์ ให้มีการสื่อสารความคิดเห็นระหว่างประชาชนกับรัฐมากขึ้น โดยที่รัฐสามารถสร้างความเข้าใจให้ข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับประเด็นที่ต้องการได้ความเห็นจากประชาชนได้ เช่น ประเด็นเกี่ยวกับความปลอดภัยและอุบัติเหตุในเมือง

4. สร้างเครือข่ายสิ่งแวดล้อมกับชุมชนเมือง เช่น เครือข่ายการเฝ้าระวังคุณภาพสิ่งแวดล้อมเมืองใช้แรงจูงใจ เช่น การประกวดชุมชนพัฒนา การเดินทางดูงาน เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างชุมชนในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมเมือง

นอกจากนี้ การจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนควรให้ความสำคัญกับการควบคุมการเจริญเติบโตทางกายภาพที่เหมาะสม ความสอดคล้องกับศักยภาพในการรองรับของเสียของสิ่งแวดล้อม และความเป็นเอกลักษณ์ของเมือง โดยผ่านการออกแบบผังเมือง กฎระเบียบการใช้ที่ดิน ประกาศพื้นที่คุ้มครอง ซึ่งจะต้องอาศัยการประสานความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ เพื่อช่วยกันทำให้เมืองและชุมชนมีความน่าอยู่อย่างยั่งยืนตลอดไป

2.3.2 แนวทางในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน

ตามยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่เก้า พ.ศ. 2545-2549 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2544) ได้กล่าวถึงแนวทางในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนไว้ดังนี้ คือ "ต้องรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยให้ความสำคัญกับการลดมลพิษ เพื่อให้เมืองและชุมชนมีความน่าอยู่ ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี และลดต้นทุนทางเศรษฐกิจในการป้องกันและแก้ไขผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม" โดยมีแนวทางจัดการ

- ส่งเสริมการพัฒนาระบบกำจัดของเสียอันตรายที่เป็นที่ยอมรับของชุมชน โดยเร่งออกกฎหมายและมาตรการพิเศษในการจัดการของเสียอันตราย ขยะและน้ำเสียจากภาคอุตสาหกรรม รวมทั้งออกกฎหมายควบคุมมิให้มีการนำเข้าของเสียอันตราย กฎหมายควบคุมมาตรฐานและความรับผิดชอบของผู้ประกอบการ ให้ผู้ประกอบการรับผิดชอบต่อความปลอดภัยจากการขนส่ง การจัดเก็บ และจัดการของเสียอันตรายและสารอันตราย ตลอดจนจัดให้มีระบบปฏิบัติการฉุกเฉินจากอุบัติเหตุ มีการประกันภัยที่คุ้มครองความเสียหายต่อสภาพแวดล้อม และอันตรายที่เกิดแก่ร่างกายและทรัพย์สินของบุคคลอื่น

- สนับสนุนการลดปริมาณขยะและของเสีย และการนำของเสียกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ โดยใช้มาตรการทางเศรษฐศาสตร์ รวมทั้งมาตรการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย และให้มีระบบเรียกคืน

ซากของเสียอันตราย ซากบรรจุภัณฑ์ วัสดุเหลือใช้ ตลอดจนส่งเสริมการลงทุนอุตสาหกรรมที่รองรับการนำของเสียกลับมาใช้ใหม่

3. สนับสนุนให้จังหวัดมีศูนย์รวมกำจัดขยะมูลฝอยที่มีระบบครบวงจร โดยลงทุนและดำเนินงานร่วมกับภาคเอกชน หรือโดยภาคเอกชน รวมทั้งจัดให้มีระบบจัดการขยะติดเชื้อที่มีประสิทธิภาพ

4. พื้นฟูโครงการบำบัดน้ำเสียรวมของชุมชน ที่แล้วเสร็จให้ใช้งานได้อย่างเต็มประสิทธิภาพโดยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรับผิดชอบและรับภาระค่าใช้จ่าย และให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับภาระค่าบริการ และค่าธรรมเนียม

5. กำกับ ควบคุม และจำกัดเขตอุตสาหกรรมที่ก่อมลพิษสูงให้อยู่ในพื้นที่ที่กำหนด เพื่อลดผลกระทบต่อชุมชนและสามารถควบคุมมลพิษได้อย่างเป็นระบบ โดยรัฐกำหนดมาตรการสนับสนุนและจูงใจทั้งบวกและทางลบให้เกิดผลในการปฏิบัติอย่างจริงจัง

6. พัฒนาเทคโนโลยีเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและควบคุมมลพิษควบคู่กับการส่งเสริมกระบวนการ การผลิตที่สะอาด ลดการใช้วัสดุและส่งเสริมการแปรรูปของเสียเพื่อกลับมาใช้ใหม่ โดยให้มีการลงทุนพัฒนาเทคโนโลยี เพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม กระตุ้นให้ภาคเอกชนเข้าร่วมพัฒนาเทคโนโลยีด้านสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจังและกว้างขวางยิ่งขึ้น รวมทั้งสนับสนุนด้านการเงินแก่สถานประกอบการเพื่อปรับปรุงกระบวนการผลิตที่สะอาด

7. เพิ่มประสิทธิภาพการจัดการมลพิษให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล เพื่อรองรับเงื่อนไขและมาตรการทางการค้าและสิ่งแวดล้อม ควบคู่กับการปรับปรุงมาตรฐาน ระเบียบวิธีการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการจัดการมลพิษ

จากแนวคิดข้างต้น จะเห็นได้ว่า ปัจจุบันรัฐบาลให้ความสำคัญต่อการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนมากขึ้น โดยมุ่งเน้นการลดมลพิษในสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นมลพิษที่เกิดจากของเสียอันตราย ขยะมูลฝอย น้ำเสีย และจากโรงงานอุตสาหกรรม ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี และได้อยู่ในเมืองและชุมชนที่น่าอยู่

นอกจากนี้ วรรณิ พฤตนิถาวร (อ้างใน สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542) ได้เสนอแนวทางในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนไว้ดังนี้

1. การสร้างจิตสำนึกที่จะนำไปสู่การป้องกันสิ่งแวดล้อม จากความเข้าใจที่ว่า ทรัพยากรธรรมชาติมีไม่จำกัดได้นำไปสู่การใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อตอบสนองความต้องการ ด้าน

ต่างๆ โดยขาดความเอาใจใส่ และเป็นตัวการที่ทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมตามมา ดังนั้นต้องทำให้ประชาชนเลิกคิดว่ามนุษย์อยู่เหนือธรรมชาติ มีอำนาจและความสามารถควบคุมธรรมชาติไว้ในกำมือแล้วหันมาอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเป็นมิตร ซึ่งในส่วนนี้รัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องมีการรณรงค์ เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทุกกลุ่มในสังคม ได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้องมากขึ้น และให้ตระหนักถึงความรับผิดชอบร่วมกันในการจัดการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม

2. เสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวและชุมชนให้มีความรักต่อท้องถิ่น ทั้งนี้มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมและต้องพึ่งพาสิ่งแวดล้อม ต้องพัฒนาคนให้มีความรักความผูกพันต่อผู้คน ชุมชนและสังคม เพื่อให้มีจิตสำนึกต่อส่วนรวม และเกิดห่วงใยในทรัพยากรธรรมชาติ ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม และภูมิปัญญาของท้องถิ่น

3. การกระจายอำนาจการบริหาร และงบประมาณในการจัดการสิ่งแวดล้อมไปสู่ภูมิภาค การที่รัฐให้ความสำคัญในการจัดตั้งสำนักงานสิ่งแวดล้อมในภูมิภาคขึ้น 4 ภาค คือ ภาคเหนือที่จังหวัดเชียงใหม่ ภาคตะวันออกและภาคกลางที่จังหวัดชลบุรี ภาคใต้ที่จังหวัดสงขลา และภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่จังหวัดขอนแก่น นับเป็นการดำเนินงานที่พยายามลดการรวมศูนย์อำนาจของการบังคับบัญชาให้มีความรวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากขึ้น แต่การกระจายอำนาจดังกล่าวจะต้องไม่ใช่เป็นการกระจายเฉพาะตัวสถานที่เท่านั้น แต่เป้าหมายที่จริงจะต้องให้หน่วยงานเหล่านั้นสามารถดำเนินการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่แต่ละท้องถิ่นประสบอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้รัฐจะต้องมีนโยบายเฉพาะของแต่ละท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหาด้วย

4. การส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชน และภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารและจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะต้องสนับสนุนให้ชุมชนและประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และตัดสินใจ ตลอดจนการติดตามตรวจสอบการดำเนินงานของโครงการพัฒนาที่อาจเกิดผลเสียหายต่อประชาชน สนับสนุนให้องค์การท้องถิ่นเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้รัฐจะต้องสร้างแรงจูงใจให้ภาคธุรกิจเอกชนได้เข้ามามีส่วนร่วมและรับผิดชอบต่อจัดการสิ่งแวดล้อม โดยใช้ "หลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย" และแยกเขตพื้นที่โรงงานอุตสาหกรรมออกจากพื้นที่ชุมชน

5. ปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย ได้แก่ กฎหมายข้อบังคับเกี่ยวกับการกำหนดเขตการใช้ที่ดินให้เหมาะสม เช่น พื้นที่อนุรักษ์ พื้นที่ท่องเที่ยว เขตชุมชนเมืองและพื้นที่อุตสาหกรรม ทั้งนี้เพื่อ

สามารถกำหนดมาตรการและการดำเนินการที่สอดคล้องและเหมาะสม สำหรับการพัฒนาพื้นที่ในแต่ละเขตได้อย่างมีประสิทธิภาพและเอื้อประโยชน์ต่อคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

6. สนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัย เพื่อพัฒนาปรับปรุงเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการลดและควบคุมปัญหามลพิษ เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติมีอยู่อย่างจำกัด ดังนั้นรัฐบาลจะต้องสนับสนุนให้มีการค้นคว้าในเรื่องการนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ การใช้เทคโนโลยีสะอาด เช่น การพัฒนารถสามล้อไฟฟ้า รถเมล์ไฟฟ้า การส่งเสริมให้มีการปลูกและบริโภคพืชผักผลไม้ปลอดสารพิษ เป็นต้น

2.4 การมีส่วนร่วมของประชาชน

ปัจจุบันแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายทั่วโลก ซึ่งตามแผนปฏิบัติการ 21 เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้น ชี้ให้เห็นว่า การเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางของสาธารณชนในการพัฒนานโยบาย และให้มีการตรวจสอบประเมินผลการดำเนินงานเป็นสิ่งสำคัญที่จะบรรลุถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งปัจเจกบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กรต่างๆ จำเป็นที่จะต้องรับรู้และเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนที่พวกเขาอยู่อาศัย และเพื่อให้มีการตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูล รัฐบาลควรให้ประชาชนได้รับทราบถึงข้อสนเทศต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในเรื่องสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา รวมถึงข้อมูลในเรื่องผลผลิตและกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดหรืออาจจะเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และข้อสนเทศในเรื่องมาตรการต่างๆ ในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม

และในปฏิญญาริโอว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ยังได้มีแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า ประเด็นทางสิ่งแวดล้อมจะได้รับการจัดการด้วยดี โดยการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนที่เกี่ยวข้องทุกคน ดังนั้นประเทศต่างๆ จึงควรส่งเสริมและสนับสนุนให้สาธารณชนเกิดความตระหนักและเข้ามามีส่วนร่วม โดยการเผยแพร่ข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปอย่างกว้างขวาง (Micheal Keating อ้างในกระทรวงการต่างประเทศ, 2537)

สำหรับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในประเทศไทย เริ่มต้นในช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ซึ่งรัฐบาลในสมัยนั้นได้หยิบยกประเด็น "การมีส่วนร่วมของประชาชน" ขึ้นมาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ แต่จนถึงปัจจุบันแนวคิดดังกล่าวก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จตาม

ที่ตั้งใจไว้ เนื่องจากเจ้าหน้าที่ของรัฐยังมีบทบาทในการตัดสินใจเรื่องสำคัญๆ ประชาชนยังถูกปิดกั้นโอกาสในการมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการและกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งประชาชนยังไม่เข้าใจในบทบาทของตนเอง การมีส่วนร่วมของประชาชนกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนจึงต้องให้ความสำคัญของมิติทางการเมือง การแก้ปัญหาในเรื่องโครงสร้างอำนาจ การทุจริต หรือการผูกขาดในลักษณะต่างๆ โดยจะต้องให้มาตรการทางการเมืองและการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ ให้นำหลุดพ้นจากการพัฒนาอย่างไร้ขอบเขต และต้องให้ความสำคัญแก่บทบาทของประชาชนและโครงสร้างความสัมพันธ์ทางอำนาจของคนในสังคม คำนึงถึงคุณค่าความเป็นคนทุกครั้งที่ทำการพิจารณาจัดการหรือแก้ไขความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากร เน้นความสัมพันธ์ระหว่างความรู้กับอำนาจ เพราะเมื่อทุกคนมีความรู้มากขึ้น ก็จะเกิดการตื่นตัว เกิดการเคลื่อนไหว และมีพลังอำนาจที่จะต่อต้านการทุจริต การกดขี่ และการครอบงำทางความคิด

การเคลื่อนไหวของประชาชนและการมีส่วนร่วมด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย จะเกิดขึ้นได้โดยการปรับเปลี่ยนระดับโครงสร้างของสถาบันต่างๆ ดังนี้

1. ระบบการเมืองจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมอย่างกว้างขวาง และมีสิทธิเสรีภาพในการเคลื่อนไหวทางสังคมในประเด็นต่างๆ การเมืองแบบประชาธิปไตยเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการปกป้องทรัพยากรของตนเอง
2. ระบบเศรษฐกิจจะต้องมีประสิทธิภาพ มีการเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเป็นเทคโนโลยีที่ต้องรักษาสิ่งแวดล้อมด้วย
3. ระบบทางสังคมจะต้องมีการจัดการความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรอย่างสันติวิธี
4. ต้องมีการปรับเปลี่ยนความคิดจากการใช้อำนาจแบบรวมศูนย์ มาเป็นแบบการกระจายอำนาจ และใช้ศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร (ชูเกียรติ ลีสุวรรณ, 2545)

2.4.1 ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

John M. Cohen and Norman (1980) ได้เสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมไว้ 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เป็นการมีส่วนร่วมในคิดวิเคราะห์และตัดสินใจว่าควรจะดำเนินการโครงการใดบ้างอย่างไร รวมไปถึงการวางแผนกิจกรรมต่างๆ ก่อนลงมือปฏิบัติ

2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการสละเวลา แรงงาน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และทรัพยากรต่างๆ ด้วยความเต็มใจ และมีส่วนร่วมในการเข้าเป็นผู้ดำเนินการ

3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ เป็นการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น ได้แก่ ผลประโยชน์ทางวัตถุ เช่น รายได้ ผลผลิต ทรัพย์สิน เป็นต้น ผลประโยชน์ทางสังคม เช่น สิ่งของสาธารณะ โรงเรียน แม่น้ำลำคลอง ถนน เป็นต้น และผลประโยชน์ด้านบุคคล เช่น การมีอำนาจ ชื่อเสียง การยอมรับจากสังคม การยอมรับนับถือตนเอง เป็นต้น

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล เป็นการมีส่วนร่วมในการวัดผล ติดตามผล เพื่อหาข้อดีและข้อเสีย เพื่อนำไปเป็นแนวทางแก้ไขการดำเนินการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น หากประชาชนได้มีส่วนร่วมในขั้นนี้ จะทำให้เกิดพลังความคิดในการพัฒนาหรือนำไปประยุกต์ใช้ในอนาคตได้

นอกจากนี้ สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า (2544) ก็ได้กล่าวถึงขั้นตอนของการมีส่วนร่วมไว้คล้ายๆ กัน ซึ่งประกอบไปด้วย 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการวางแผน ประกอบด้วย การรับรู้ การเข้าถึงเกี่ยวกับการวางแผน และร่วมวางแผนกิจกรรม

2. การปฏิบัติการ/ดำเนินการ ประกอบด้วย การเกี่ยวข้องกับการดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ และการตัดสินใจ

3. การจัดสรรผลประโยชน์ร่วมกัน เป็นการมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์หรือผลของกิจกรรม หรือผลของการตัดสินใจที่เกิดขึ้น

4. การติดตามประเมินผล เกี่ยวข้องกับการพยายามที่จะประเมินประสิทธิผลของกิจกรรมต่างๆ และพิจารณาวิธีการที่จะดำเนินการต่อเนื่องต่อไป ประชาชนจะเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการคิดเกณฑ์ในการประเมินกิจกรรม

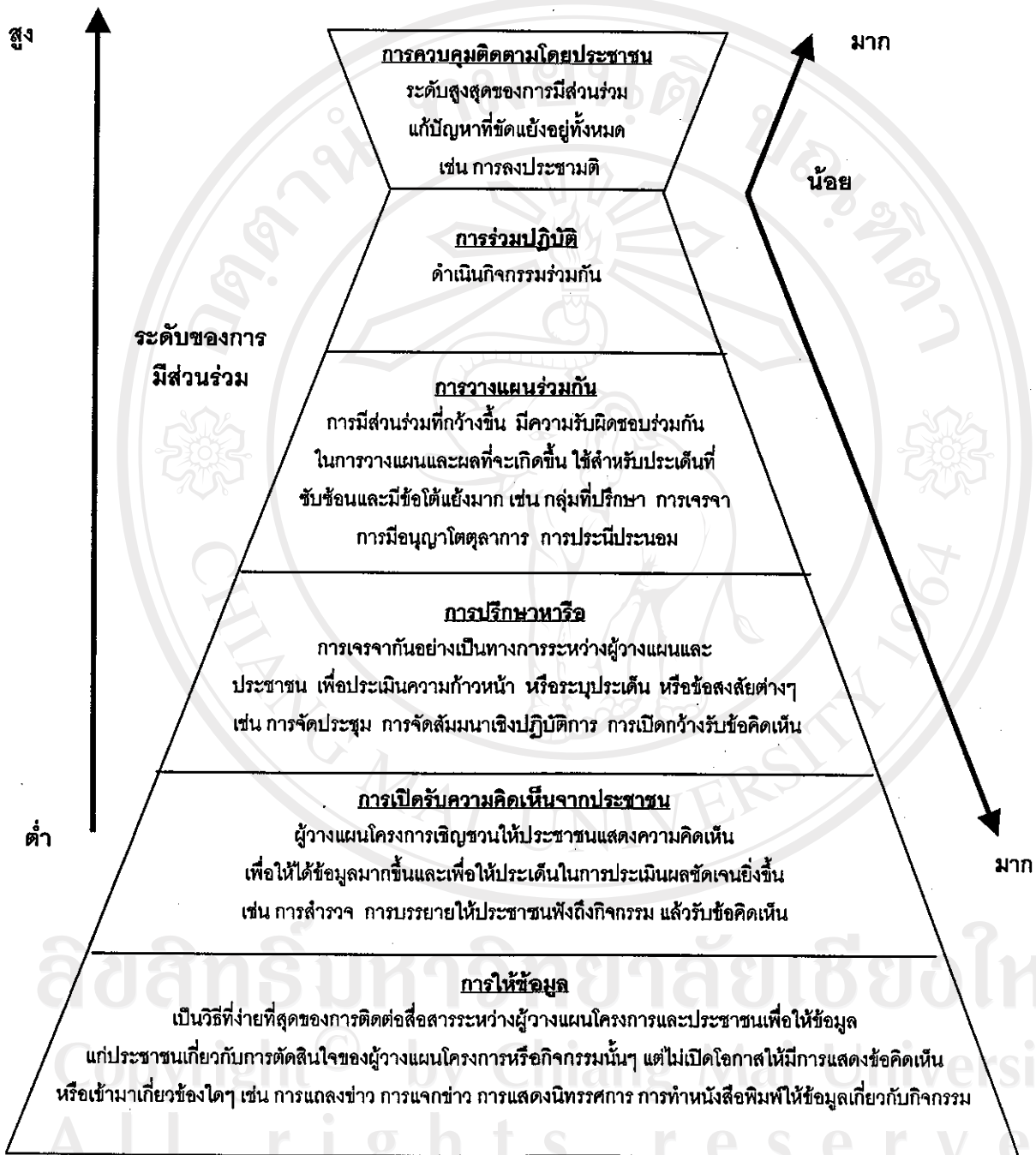
จากแนวคิดข้างต้น จะเห็นได้ว่า ตามหลักการแล้วการมีส่วนร่วมของประชาชน ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนที่สำคัญ เริ่มตั้งแต่การวางแผนหรือตัดสินใจ การปฏิบัติ การจัดสรรผลประโยชน์ และการติดตามประเมินผล แต่ผู้ศึกษามองว่าในทางปฏิบัติที่แท้จริงประชาชนส่วนใหญ่ในสังคมไทยยังมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมค่อนข้างน้อย โดยเฉพาะในขั้นตอนของการวางแผนหรือตัดสินใจ และการติดตามประเมินผล ส่งผลให้โครงการต่างๆ ที่เกิดขึ้นไม่ประสบ

ความสำเร็จ เนื่องจากประชาชนไม่ได้รับทราบข้อมูล ไม่ได้ร่วมตัดสินใจ ตลอดจนขาดความรู้สึกผูกพันและรับผิดชอบกับโครงการนั้น

2.4.2 ระดับของการมีส่วนร่วม

ระดับของการมีส่วนร่วมโดยทั่วไปประกอบด้วย การให้ข้อมูล การเปิดรับความคิดเห็นของประชาชน การปรึกษาหารือ การวางแผนร่วมกัน การร่วมปฏิบัติ และการควบคุมติดตามโดยประชาชน ซึ่งจะเห็นได้ว่าระดับของการมีส่วนร่วมตั้งแต่การสื่อสารทางเดียวโดยเป็นการให้ข้อมูลแต่เพียงอย่างเดียว จนกระทั่งไปถึงการสื่อสารสองทางซึ่งเป็นการปรึกษาหารือ ร่วมคิด ร่วมวางแผน และเมื่อสื่อสารกันเข้าใจตรงกันแล้ว จึงเป็นการร่วมทำ และในที่สุดเป็นการร่วมควบคุมติดตามซึ่งนับเป็นขั้นของการมีส่วนร่วมสูงสุด ทั้งนี้จำนวนประชาชนที่จะเกี่ยวข้องในแต่ละระดับมากน้อยแตกต่างกัน โดยแสดงได้ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 1 ระดับของการมีส่วนร่วม

2.4.3 รูปแบบของการมีส่วนร่วม

รูปแบบของการมีส่วนร่วมที่ดำเนินการอยู่โดยทั่วไป สามารถสรุปได้เป็น 5 รูปแบบ คือ (สุริย์ บุญญานุกพงศ์, 2544)

1. การรับรู้ข่าวสาร การมีส่วนร่วมในรูปแบบนี้ ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้ได้รับแจ้งข่าวสารดังกล่าวจะต้องเป็นการแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินการ

2. การปรึกษาหารือ เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการหรือระหว่างผู้ดำเนินโครงการกับประชาชนที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบ เพื่อที่จะรับฟังความคิดเห็นและตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม หรือประกอบการจัดทำรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ การปรึกษาหารือยังเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการกระจายข้อมูลข่าวสารไปยังประชาชนทั่วไป และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความเข้าใจในโครงการและกิจกรรมมากขึ้น และเพื่อให้มีการให้ข้อเสนอแนะประกอบทางเลือกในการตัดสินใจ

3. การประชุมรับฟังความคิดเห็น มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนและฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรม และผู้มีอำนาจตัดสินใจในการทำโครงการหรือกิจกรรมนั้นได้ใช้เวทีสาธารณะในการทำความเข้าใจ และค้นหาเหตุผลที่จะดำเนินโครงการหรือกิจกรรมในพื้นที่นั้นหรือไม่ การประชุมรับฟังความคิดเห็นมีหลายรูปแบบ รูปแบบที่พบเห็นกันบ่อย ได้แก่

- การประชุมในระดับชุมชน เป็นการประชุมที่จัดขึ้นในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการ โดยเจ้าของโครงการหรือกิจกรรมจะต้องส่งตัวแทนเข้าร่วม เพื่ออธิบายให้ที่ประชุมทราบถึงลักษณะโครงการและผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น และตอบข้อซักถาม ทั้งนี้การประชุมอาจจะจัดในระดับที่กว้างขึ้นได้ เพื่อรวมหลายๆ ชุมชนในคราวเดียวกัน ในกรณีที่มีหลายชุมชนได้รับผลกระทบ

- การประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ สำหรับโครงการที่มีข้อโต้แย้งในเชิงวิชาการ จำเป็นจะต้องมีการจัดประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาจากภายนอกมาช่วยอธิบาย ซักถาม และให้ความเห็นต่อโครงการ การประชุมอาจจะจัดในที่สาธารณะทั่วไป ผลการประชุมจะต้องนำเสนอต่อสาธารณะและผู้เข้าร่วมประชุมต้องได้รับทราบผลดังกล่าวด้วย

- การทำประชาพิจารณ์ เป็นการประชุมที่มีขั้นตอนการดำเนินการที่ชัดเจนมากขึ้น เป็นเวทีในการเสนอข้อมูลอย่างเปิดเผยไม่มีการปิดบัง ทั้งฝ่ายเจ้าของโครงการและฝ่ายผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากโครงการ การประชุมและคณะกรรมการจัดการประชุมจะต้องมีองค์ประกอบของผู้เข้าร่วมที่เป็นที่ยอมรับ มีหลักเกณฑ์ มีประเด็นในการพิจารณาที่ชัดเจนและแจ้งให้ทุกฝ่ายทราบทั่วกัน ซึ่งอาจมาจากการร่วมกันกำหนดขึ้น ทั้งนี้รูปแบบการประชุมไม่ควรจะเป็นทางการมากนัก และไม่เกี่ยวข้องกับนัยของกฎหมายที่จะต้องมีารชี้ขาดเหมือนการตัดสินในทางกฎหมาย การจัดประชุมจึงอาจจัดในหลายวันและไม่จำเป็นต้องจัดเพียงครั้งเดียวหรือสถานที่เดียว

4. การร่วมในตัดสินใจ เป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งในทางปฏิบัติที่จะให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจต่อประเด็นปัญหานั้น ไม่สามารถดำเนินการให้เกิดขึ้นได้ง่ายๆ อาจดำเนินการให้ประชาชนได้รับผลกระทบ เลือกด่วนของตนเข้าไปนั่งในคณะกรรมการใด คณะหนึ่งที่มีอำนาจตัดสินใจ รวมทั้งได้รับเลือกในฐานะที่เป็นตัวแทนขององค์กรที่ทำหน้าที่เป็นผู้แทนประชาชนในพื้นที่ ซึ่งประชาชนจะมีบทบาทชี้นำการตัดสินใจได้เพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของคณะกรรมการพิเศษนั้นๆ ว่าจะมีการวางน้ำหนักของประชาชนไว้เพียงใด

5. การใช้กลไกทางกฎหมาย รูปแบบนี้ไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยตรงในเชิงของการป้องกันแก้ไข แต่เป็นลักษณะของการเรียกร้องและป้องกันสิทธิของตนเอง อันเนื่องมาจากการไม่ได้รับความเป็นธรรม และเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่ตนเองคิดว่าควรจะได้รับ โดยปัจจุบันรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้ให้หลักการเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ในหลายมาตรา เช่น มาตรา 78 ระบุให้รัฐบาลกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นเพื่อให้สามารถตัดสินใจในกิจการต่างๆ ของตนเองโดยอยู่บนพื้นฐานความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น และมาตรา 79 ระบุให้รัฐบาลต้องสนับสนุนส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งประชาชนสามารถใช้สิทธิของตนตามรัฐธรรมนูญทั้งในรูปของปัจเจกและในรูปขององค์กร อย่างไรก็ตามการใช้กลไกทางกฎหมายนี้จะทำให้เกิดความยืดหยุ่นต่อการดำเนินโครงการ หรือการยุติโครงการ ตลอดจนมีภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น

2.4.4 แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่เก้า พ.ศ.2545-2549 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2544) ได้เสนอแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้ดังนี้ คือ “จะต้องมีการพัฒนากลไกและกระบวนการจัดการเชิงบูรณาการที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ” โดย

1. ปรับปรุงกฎหมาย เพื่อสนับสนุนท้องถิ่นและประชาชนให้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ รับรองสิทธิชุมชน และให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาทุกขั้นตอน อาทิ การออกพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พระราชบัญญัติป่าชุมชน แก้ไขปรับปรุงพระราชบัญญัติประมง พ.ศ. 2490 แก้ไขปรับปรุงพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 เพื่อสนับสนุนการกระจายอำนาจการบริหารจัดการ และประสิทธิผลของการบังคับใช้กฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม รวมทั้งทบทวนกฎหมายป่าไม้เพื่อให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างสมดุล ตลอดจนปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมการใช้ที่ดิน และการขยายตัวของเมืองให้สอดคล้องสัมพันธ์กันทั้งระบบ

2. เสริมสร้างเครือข่ายการประสานงาน และการทำงานร่วมกันขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน และประชาชนในท้องถิ่น ในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับการฝึกอบรมให้ความรู้แก่แกนนำชุมชนเพื่อเพิ่มศักยภาพในการสร้างกระบวนการเรียนรู้และริเริ่มในชุมชน พัฒนาระบบรวบรวมและจัดทำข้อมูลระดับท้องถิ่นให้สอดคล้องกัน รวมทั้งให้มีเวทีประชาคมเพื่อรับฟังความคิดเห็น สร้างกระบวนการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมคิดร่วมทำ พร้อมกับเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและแนวคิดอย่างต่อเนื่อง

สำหรับสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2543) ได้เสนอถึง แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนและประชาสังคมในการจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องจะต้องเร่งดำเนินการไว้ ดังนี้คือ

1. ขยายการใช้กองทุนสิ่งแวดล้อมให้สามารถสนับสนุนประชาสังคมท้องถิ่น ทำโครงการด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับท้องถิ่น

2. ส่งเสริมการให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งทางวิชาการ และเทคนิคแก่ประชาสังคมที่ต้องการความช่วยเหลือ โดยทางกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม อาจจัดทำทำเนียบและเครือข่ายนักวิชาการสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นที่สนับสนุนงานอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น

3. เผยแพร่เอกสารเกี่ยวกับงานด้านอนุรักษ์ขององค์กรและประชาสังคมท้องถิ่น เปิดเวทีชาวบ้านให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างประชาสังคมต่างๆ ทั้งประชาสังคมเมืองและชนบท

4. สร้างระบบข้อมูลที่องค์กรเอกชนอิสระสามารถเข้าถึงสารสนเทศด้านสิ่งแวดล้อมของรัฐได้ตลอดเวลาในเว็บไซต์ เช่น ตัวอย่างแบบพิมพ์เขียวของวิธีการบำบัดต่างๆ วิธีการประเมินคุณภาพน้ำอย่างง่าย ฯลฯ

5. เร่งรัดเตรียมองค์กรของรัฐในระดับท้องถิ่น ในระดับปัด อบต. โดยการฝึกอบรมร่วมกับผู้นำธรรมชาติ และองค์กรเอกชนอิสระในท้องถิ่น ให้ทำงานด้านสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

นอกจากนี้ ชูเกียรติ ลีสุวรรณ (2545) ได้เสนอว่า สำหรับประชาชนเองก็ต้องมีการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมเสียใหม่ โดยจะต้องมองว่า มนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อมมีความเกี่ยวพันกันและส่งผลกระทบต่อกันและกัน รวมทั้งต้องเชื่อมั่นว่า พลังของมวลชนจะสามารถผลักดันให้เกิดแนวความคิดอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่นได้ ตลอดจนประชาชนทุกกลุ่มในสังคมควรที่จะริเริ่มเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อมด้วย เช่น

1. การทำหน้าที่เป็นอาสาสมัครทำงานด้านส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม
2. การประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร เพื่อสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องของสาธารณชนเกี่ยวกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
3. การช่วยเหลือประชาชนในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยเข้าไปริเริ่มโครงการหรือกิจกรรมเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์ทรัพยากรในชุมชน
4. การศึกษาและรับรู้เกี่ยวกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การตรวจสอบและติดตามคุณภาพสิ่งแวดล้อมการรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมในกิจกรรมหรือโครงการสำคัญต่างๆ

5. การเสนอแนะต่อรัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับแผนงานการจัดการคุณภาพอากาศ น้ำ และคุณภาพสิ่งแวดล้อมด้านอื่นๆ การควบคุมมลพิษ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ศิลปกรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วย

6. การให้ความช่วยเหลือทางด้านการสนับสนุน หรือร่วมเรียกร้องความเสียหายแก่กลุ่มประชาชนที่ได้รับอันตรายหรือความเดือดร้อนจากการแพร่กระจายของมลพิษ

2.4.5 ปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วม

สุรีย นฤภูณพงศ์ (2544) ได้ระบุถึงปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้

1. ความไม่ชัดเจนเกี่ยวกับขอบเขตของสิทธิในการมีส่วนร่วม เช่น สิทธิในข้อมูลข่าวสาร สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี สิทธิในการฟ้องร้องคดี สิทธิในการทำประชาพิจารณ์ สิทธิในการเรียกร้องค่าเสียหาย แต่ในต่างประเทศจะมีความชัดเจนมากกว่า เช่น ในสหรัฐอเมริกาประชาชนมีสิทธิในการฟ้องหรือเรียกร้องค่าเสียหายได้กว้างมาก เพราะกฎหมายบัญญัตินิยามคำว่า “ผู้เสียหาย” ไว้กว้างมาก ทำให้ผู้ก่อมลพิษ เช่น โรงงานต่างๆ ต้องระมัดระวังตัวเป็นอย่างมาก เพราะประชาชนจะเข้าไปจัดการหรือต่อต้านเองได้เลย

สำหรับประเทศไทย ยังคงมีคำถามหลายอย่างเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน เช่น

- ใครมีสิทธิฟ้องร้องเฉพาะ “ผู้เสียหาย” ไชหรือไม่
- ควรจะให้องค์กรเอกชนมีสิทธิฟ้องได้หรือไม่
- ควรนำเอาหลักการ Citizen's Suit (ประชาชนทั่วไปไม่จำกัดผู้เสียหายมีสิทธิฟ้อง)

มาใช้หรือไม่

2. ความไม่เข้าใจในรูปแบบของการมีส่วนร่วม เช่น ไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ของการทำประชาพิจารณ์ เพราะการทำประชาพิจารณ์ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นการตัดสินใจว่าจะทำโครงการหรือไม่ทำโครงการ เป็นเพียงการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นแล้วรัฐจะนำเอาความคิดเห็นมาเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจอีกทีหนึ่ง ความไม่เข้าใจทำให้มีการเรียกร้องประชาพิจารณ์ในทุก เรื่อง ซึ่งตามหลักความจริงการทำประชาพิจารณ์หรือไม่ขึ้นอยู่กับว่าเป็นเรื่องอะไร บางเรื่องอาจต้องเป็นเรื่องเทคนิคมากเกินกว่าที่จะให้มีการทำประชาพิจารณ์

3. ปัญหาในการพิสูจน์ความเสียหาย ในคดีสิ่งแวดล้อมและภาวะในการพิสูจน์ว่าความเสียหายเกิดจากแหล่งกำเนิดมลพิษที่ถูกกล่าวหาจริงเป็นเรื่องลำบาก เช่น ในกรณีโรงไฟฟ้าแม่เมาะก็ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าที่ประชาชนป่วย หรือสัตว์ตาย ใบไม้หงิกงอ นั้นเป็นผลกระทบหรือเกี่ยวข้องกับโรงไฟฟ้ามากน้อยเพียงใด ปัจจุบันมีข้อเสนอให้แก้ไขกฎหมายสิ่งแวดล้อมให้เปลี่ยนภาระการพิสูจน์ไปให้ผู้ถูกกล่าวหา (ว่าตนไม่ได้ทำให้เกิดความเสียหาย) ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่จะเป็นการพลิกกระบวนการพิจารณาคดีแพ่งของตุลาการไทย

4. ปัญหาค่าใช้จ่ายในการฟ้องร้องคดี เนื่องจากการฟ้องร้องคดีสิ่งแวดล้อมจะต้องมีค่าใช้จ่ายมาก จึงมีข้อเสนอว่า ควรจัดเงินสนับสนุนจากกองทุนสิ่งแวดล้อมมาช่วยเหลือการฟ้องร้องคดีของประชาชน

5. การใช้สิทธิในการมีส่วนร่วมยังมีน้อยมาก ซึ่งเกี่ยวกับปัญหาด้านจิตสำนึกและทัศนคติของประชาชนในการที่จะมองว่าสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องของส่วนรวมที่จะต้องช่วยกันปกป้องมากน้อยเพียงใด ซึ่งความจริงมีกฎหมายหลายฉบับที่ให้สิทธิประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม เช่น พระราชบัญญัติรักษาความสะอาด กำหนดให้ผู้ที่เห็นผู้อื่นทำความสกปรกหรือทิ้งขยะเป็นผู้เสียหายสามารถจะกล่าวโทษหรือฟ้องได้ แต่ที่ผ่านมาก็ไม่มีคดีประชาชนกล่าวโทษหรือฟ้องร้องคนอื่นที่ทิ้งขยะ หรือแม้กฎหมายโรงงานก็พยายามเขียนกฎหมายให้ก้าวหน้าขึ้น เพื่อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม เช่น กรณีที่โรงงานปล่อยมลพิษออกมา ผู้ที่ได้รับความเสียหายหรือประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ใกล้โรงงานให้ถือว่าเป็นผู้เสียหายด้วย แต่ที่ผ่านมายังไม่มีประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมหรือเรียกร้องค่าเสียหายจากโรงงาน แต่ประชาชนจะเรียกร้องก็ต่อเมื่อตนเองได้รับผลกระทบโดยตรงเท่านั้น ซึ่งต่างจากสังคมในต่างประเทศที่มีกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่พัฒนาแล้วเนื่องจากประชาชนจะตื่นตัวมาก ดังนั้นปัญหาการใช้สิทธิน้อยอาจเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ค่านิยม ทัศนคติ จิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมของประชาชนด้วย

จากแนวคิดข้างต้น จะเห็นได้ว่า ในสังคมไทยยังคงมีปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของประชาชนอยู่หลายประการ ไม่ว่าจะเป็น เรื่องความไม่ชัดเจนเกี่ยวกับขอบเขตของสิทธิในการมีส่วนร่วม ความไม่เข้าใจในรูปแบบของการมีส่วนร่วม ปัญหาในการพิสูจน์ความเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม ปัญหาค่าใช้จ่ายในการฟ้องร้องคดี และการใช้สิทธิในการมีส่วนร่วมยังมีน้อยมาก ในส่วนนี้ผู้ศึกษามีความคิดเห็นว่า การแก้ไขปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวจะต้องอาศัยความร่วมมือกันระหว่างผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย อาทิ ฝ่ายนิติบัญญัติจะต้องกำหนดขอบเขตสิทธิการมีส่วนร่วมให้มีความชัดเจนมากขึ้น ฝ่ายบริหารต้องวางนโยบายด้านต่างๆ ให้เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนและต้อง

ว/กท
363.8
21/8/11 ม

เลขหมู่.....

สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม ฝ่ายองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นต้องส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นอย่างแท้จริง และฝ่ายประชาชนจะต้องตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมและต้องเรียนรู้ที่จะใช้สิทธิอย่างถูกต้องเหมาะสมและเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.5.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน

ดวงจันทร์ อภาวัฐธรม์ เจริญเมือง (2537) ได้ศึกษาถึงการเติบโตของเมืองและสภาวะแวดล้อมของเมืองเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า การเติบโตอย่างรวดเร็วทางเศรษฐกิจของเมืองเชียงใหม่ได้ส่งผลกระทบต่อสภาวะแวดล้อมอย่างมาก เช่น อากาศเป็นพิษจากการสร้างถนนที่ใช้เวลายาวนานและการจราจรติดขัด ความขัดแย้งในการสร้างอาคารสูง การใช้ที่ดินผิดประเภท การจัดการขยะ คุณภาพของน้ำต่ำกว่ามาตรฐานสำหรับการบริโภค การทำลายหลักฐานทางประวัติศาสตร์และความเป็นเมืองเก่า และปัญหาหอบเร่งแผงลอย เป็นต้น ซึ่งปัญหาเหล่านี้มีสาเหตุหลัก 4 ประการ คือ

1. การขาดการวางแผนรองรับการเติบโตของเมืองหลัก ทำให้ไม่ได้จัดเตรียมสาธารณูปโภคอย่างเพียงพอ และมีประสิทธิภาพในให้บริการแก่คนในท้องถิ่น และคนที่อพยพย้ายเข้ามา
2. ผังการใช้ประโยชน์ที่ดินของผังเมืองรวมซึ่งได้รับการวางจากส่วนกลางไม่เข้าใจบริบทของสังคมเมืองเชียงใหม่
3. เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับประชาชนหรือสภาวะแวดล้อม
4. ประชาชนไม่ได้รับข้อมูลและการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ อย่างเพียงพอ ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้ตระหนักถึงความเสื่อมถอยของสภาวะแวดล้อม

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2539) ได้ทำการสำรวจทัศนคติของประชาชนต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ควรได้รับการแก้ไข โดยสำรวจจากประชาชนที่อยู่ในเขตเมืองหลักทั้ง 5 คือ กรุงเทพมหานคร เชียงใหม่ หาดใหญ่ นครราชสีมา และชลบุรี ซึ่งการสำรวจในส่วนนี้ของจังหวัด

เชียงใหม่ นั้นได้ทำการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 2,000 คน ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนมีทัศนคติต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ควรได้รับการแก้ไขมากที่สุดคือ ปัญหาการจราจร รองลงมาคือ ปัญหาขยะมูลฝอย ปัญหาอากาศเสีย ปัญหาการขนส่งมวลชน ปัญหาน้ำเสีย ปัญหาน้ำท่วม ปัญหาที่พื้กอาศัย และปัญหาเสียงรบกวน ตามลำดับ นอกจากนี้ประชาชนส่วนใหญ่ (ร้อยละ 64.5) ยังมีความคิดเห็นว่าการสนับสนุนให้มีการจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้นจะส่งผลให้เกิดแหล่งมลภาวะในพื้นที่มากขึ้น รวมทั้งประชาชนส่วนใหญ่ (ร้อยละ 60.6) มีความคิดเห็นว่าการประชาชนในท้องถิ่นควรให้ความร่วมมือกันมากขึ้นในการลดมลภาวะที่เกิดขึ้น

สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2541) ได้ทำการศึกษาคุณภาพชีวิตของคนในเมืองภาคเหนือ ผลการศึกษาพบว่า สถานการณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของประชาชนในชุมชนเมืองมากที่สุด คือ ปัญหาการติด รองลงมาคือ ปัญหาอากาศเสียจากควันรถยนต์ ปัญหาเสียงจากยานพาหนะ และปัญหา น้ำเสีย ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาสิ่งแวดล้อมกับลักษณะประชากรบางประการ ดังนี้

1. ประชาชนที่มีการศึกษาในระดับปริญญาตรีและสูงกว่าปริญญาตรี จะมีความรู้สึกว่าการสถานการณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อมมีปัญหามากกว่าประชาชนที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า
2. ประชาชนในกลุ่มวัยกลางคนและวัยทำงาน คือ อายุระหว่าง 30-39 ปี และ 40-49 ปี จะมีความรู้สึกว่าการสถานการณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อมมีปัญหามากกว่าประชาชนในกลุ่มวัยอื่น
3. ประชาชนที่มีรายได้ของครอบครัวสูงตั้งแต่ 5,001 บาทขึ้นไป จะมีความรู้สึกว่าได้รับผลกระทบจากปัญหาสิ่งแวดล้อมมากกว่าประชาชนที่มีรายได้ของครอบครัวต่ำ
4. ประชาชนที่มีอาชีพเป็นลูกจ้างเอกชนและประกอบธุรกิจส่วนตัว จะมีความความรู้สึกว่าได้รับผลกระทบจากปัญหาสิ่งแวดล้อมมากกว่าประชาชนที่มีอาชีพอื่นๆ (ได้แก่ ข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ รับจ้าง กรรมกร นักศึกษา แม่บ้าน และไม่ประกอบอาชีพ)
5. ประชาชนที่มีความพึงพอใจกับชีวิตความเป็นอยู่ในจังหวัด จะมีความรู้สึกว่าได้รับผลกระทบจากปัญหาสิ่งแวดล้อมน้อยกว่าประชาชนที่ไม่มีความพึงพอใจกับชีวิตความเป็นอยู่ในจังหวัด

สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎมนตรี (2544) ได้ทำการสำรวจทัศนคติของประชาชนต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมเมื่อปีพ.ศ. 2541 ผลการศึกษาพบว่า ครึ่งเรือนทั่วประเทศได้รับผลกระทบจากมลพิษทางอากาศมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 20.6 รองลงมาคือ มลพิษทางเสียง มลพิษทาง

น้ำ มลพิษจากการพังทลายและการเสื่อมโทรมของดิน มลพิษจากสารอันตราย และอันดับสุดท้ายคือ มลพิษจากกากของเสีย โดยคิดเป็นร้อยละ 15.6, 9.6, 6.7, 6.6 และ 3.3 ตามลำดับ สำหรับทัศนคติ ต่อแหล่งของมลพิษต่างๆ ในสามอันดับแรกนั้น ครึ่งหนึ่งของประเทศมีความคิดเห็นดังนี้ (กลุ่ม ตัวอย่างสามารถตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ)

1. แหล่งของมลพิษทางอากาศ คือ กลิ่น ฝุ่น ควัน จากสถานประกอบการ (ร้อยละ 40.8) รองลงมาคือ ควันพิษจากยานพาหนะ (ร้อยละ 38.1) และมูลฝอยของเสีย (ร้อยละ 9.8)
2. แหล่งของมลพิษทางเสียง คือ การจราจรทางบก (ร้อยละ 77.3) รองลงมาคือ สถานประกอบการต่างๆ (ร้อยละ 8.3) และชุมชนที่อยู่อาศัยหรือธุรกิจการค้า (ร้อยละ 7.3)
3. แหล่งของมลพิษทางน้ำ คือ แหล่งชุมชน (ร้อยละ 37.7) รองลงมาคือ การทำเกษตรกรรม (ร้อยละ 23.1) และสถานประกอบการ (ร้อยละ 17.1)
4. แหล่งของมลพิษจากการพังทลายและการเสื่อมโทรมของดิน คือ การตัดไม้ทำลายป่า (ร้อยละ 50.4) การเผาป่า (ร้อยละ 41.2) และสารเคมีตกค้างจากการใส่ปุ๋ยและยากำจัดศัตรูพืช (ร้อยละ 40.1)
5. แหล่งของมลพิษจากสารอันตราย คือ ใช้ในการเกษตร (ร้อยละ 49.3) ใช้ในชีวิตประจำวัน (ร้อยละ 33.7) ใช้ในสถานประกอบการ (ร้อยละ 16.3)
6. แหล่งของมลพิษจากกากของเสีย คือ บ้านเรือน (ร้อยละ 53.0) รองลงมาคือ เกษตรกรรม (ร้อยละ 12.6) และอุตสาหกรรม (ร้อยละ 11.2)

จากงานวิจัยข้างต้น จะเห็นได้ว่า ในปัจจุบันปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ชุมชนมีมากมายหลายด้าน ซึ่งพบว่า ปัญหาที่มีระดับความรุนแรงค่อนข้างสูงและได้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและวิถีชีวิตประจำวันของประชาชนเป็นอย่างมาก คือ ปัญหาการจราจร ปัญหาการจัดการขยะ ปัญหาอากาศเป็นพิษ ปัญหาน้ำเสีย และปัญหาเสียงรบกวน ซึ่งปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับความเจริญก้าวหน้าและการจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรม กล่าวคือ หากพื้นที่ชุมชนหรือเมืองใดมีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้นทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และมีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นอย่างมากมาย ก็จะทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนต่างๆ มากขึ้นตามมาด้วย

2.5.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน

ประสาน ดังสิกุลบุตร (2539) ได้ทำการศึกษาเรื่องเชียงใหม่จากปัจจุบันสู่นาคาคในประเด็นทางสิ่งแวดล้อม โดยศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ซึ่งได้ข้อสรุปและเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมในเมืองเชียงใหม่ ดังนี้

1. ต้องพิจารณาข้อจำกัดในเรื่องระบบนิเวศ และต้องพัฒนาเมืองให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งต้องกำหนดจำนวนประชากรในเขตเมืองให้เหมาะสม
2. การจัดการปัญหามลพิษทางน้ำ ขยะ และสารเคมีอันตรายที่เกิดขึ้น จะต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง เพราะถือเป็นผู้ก่อให้เกิดของเสียและมลพิษ
3. ต้องพัฒนาเมืองด้วยมิต้องค์รวมนิเวศวิทยาบนที่สูง เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของเมืองเชียงใหม่
4. ปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น โดยอาศัยการบริหารงานจัดการที่ดีของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
5. ควรมีการกำหนดการใช้ที่ดินเขตเมืองให้เป็นไปตามศักยภาพ มีการกำหนดโซนการใช้ที่ดิน และการกำหนดผังเมืองต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อประชาชนในเขตเมืองและประชาชนที่อาศัยอยู่พื้นที่โดยรอบ
6. ให้ประชาชนมีความรู้และสามารถตัดสินใจใช้ทรัพยากรในพื้นที่ได้ด้วยตนเอง โดยให้ประชาชนได้รับรู้ข้อมูลข่าวสาร และสามารถทักท้วงโครงการที่อาจจะก่อให้เกิดผลกระทบในเขตเมือง และสามารถตัดสินใจระงับโครงการต่างๆ ที่อาจมีผลกระทบต่อชุมชนของตนเอง

อุดร วงษ์ทับทิม (2541) ได้ศึกษาถึงแนวคิดนครนิเวศกับการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองเชียงใหม่อย่างยั่งยืน โดยศึกษาในมิติของการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม สำหรับมิติด้านสิ่งแวดล้อมนั้น ได้ข้อสรุปว่า จะต้องมียุทธศาสตร์ในการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองเชียงใหม่ที่สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน คำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติ พลวัตของภูมิปัญญาท้องถิ่น และการให้คุณค่าต่อวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งในกระบวนการพัฒนาและจัดการสิ่งแวดล้อมควรให้ความสำคัญอันดับต้นกับความยั่งยืนของระบบนิเวศ ขณะเดียวกันควรจัดระบบขนส่งมวลชนที่มีประสิทธิภาพให้บริการแก่ประชาชนทั้งในเขตตัวเมืองและชานเมืองรอบนอก มีมาตรการควบคุมการจอดรถยนต์บนท้องถนน และรณรงค์ส่งเสริมให้มีการเดินและใช้จักรยานในเขตเมืองเก่า

รวมทั้งควรปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนร่วมกันรับผิดชอบต่อสังคม วัฒนธรรมให้ช่วยกันรักษาสิ่งแวดล้อม ร่วมดำเนินกิจกรรมด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การเพิ่มพื้นที่สีเขียวในเมืองเชียงใหม่ และประการสำคัญจะต้องมีมาตรการคุ้มครองด้านสิ่งแวดล้อม

จากงานวิจัยข้างต้น จะเห็นได้ว่า การจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนในเมืองเชียงใหม่ จะต้องคำนึงถึงมิติด้านต่างๆ คือ การเมือง เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ตลอดจนข้อจำกัดของระบบนิเวศเพื่อให้เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองที่น่าอยู่อย่างยั่งยืน และประการสำคัญ คือ การจัดการใดๆ ก็ตามจะต้องคำนึงถึงเอกลักษณ์ของเมือง เนื่องจากเมืองเชียงใหม่เป็นเมืองเก่าที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานกว่า 700 ปี และยังคงมีชีวิตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งมีวัฒนธรรมล้านนาที่เป็นของตนเองอีกด้วย ทั้งนี้ผู้ศึกษาคิดว่า การจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน โดยมององค์ประกอบต่างๆ แบบองค์รวม จะทำให้เมืองเชียงใหม่สามารถฝ่าวิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อมที่กำลังเผชิญไปได้

2.5.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

บัลลังก์ วิเศษศรี (2543) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ ศักยภาพการเพิ่มพื้นที่สีเขียวโดยประชาชนมีส่วนร่วมในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ผลพบว่า ในเขตเทศบาลมีส่วนร่วมสาธารณะน้อยกว่าที่มาตรฐานกำหนด และประชาชนต้องการมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง และมีความต้องการสวนสาธารณะที่ร่มรื่นมีไม้ยืนต้น มีลานกีฬา ต้องการกิจกรรมลักษณะการออกกำลังกาย และต้องการบริการห้องน้ำสาธารณะ ที่จอดรถยนต์และจักรยานยนต์ นอกจากนี้มีข้อเสนอแนะว่า เทศบาลควรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดทำโครงการสวนสาธารณะด้วย โดยให้ร่วมรับผิดชอบดูแลและบริหารสวนสาธารณะ สำหรับการออกแบบสวนสาธารณะต้องเน้นการลดปัญหาฝุ่นละออง ควันพิษและเสียง

สรุประวีญ ทองสมนึก (อ้างใน โครงการเครือข่ายการวิจัย สถาบันอุดมศึกษาภาคเหนือ, 2543) ได้ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านทรายทอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ผลพบว่า ชุมชนนี้สามารถแก้ปัญหาวิกฤติเรื่องน้ำ อันสืบเนื่องมาจากการบุกรุกทำลายป่าของคนภายนอกได้ ภายในชุมชนมีระบบเครือข่ายทางสังคมและความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านพิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนที่มีต่อป่าให้แก่ลูกหลาน มีการจัดการทรัพยากรในรูปป่าชุมชนมาก

ว่า 40 ปี มีการปรับเปลี่ยนกฎเกณฑ์ในการดูแลรักษาป่าให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และความต้องการของชุมชน ทำให้ชุมชนกับป่าสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นธรรมและยั่งยืน นอกจากนี้ยังพบว่า การได้รับประโยชน์จากป่าและการได้รับข่าวสารเรื่องป่าชุมชน มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 แต่จำนวนที่ดินทำกินของครัวเรือนไม่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน

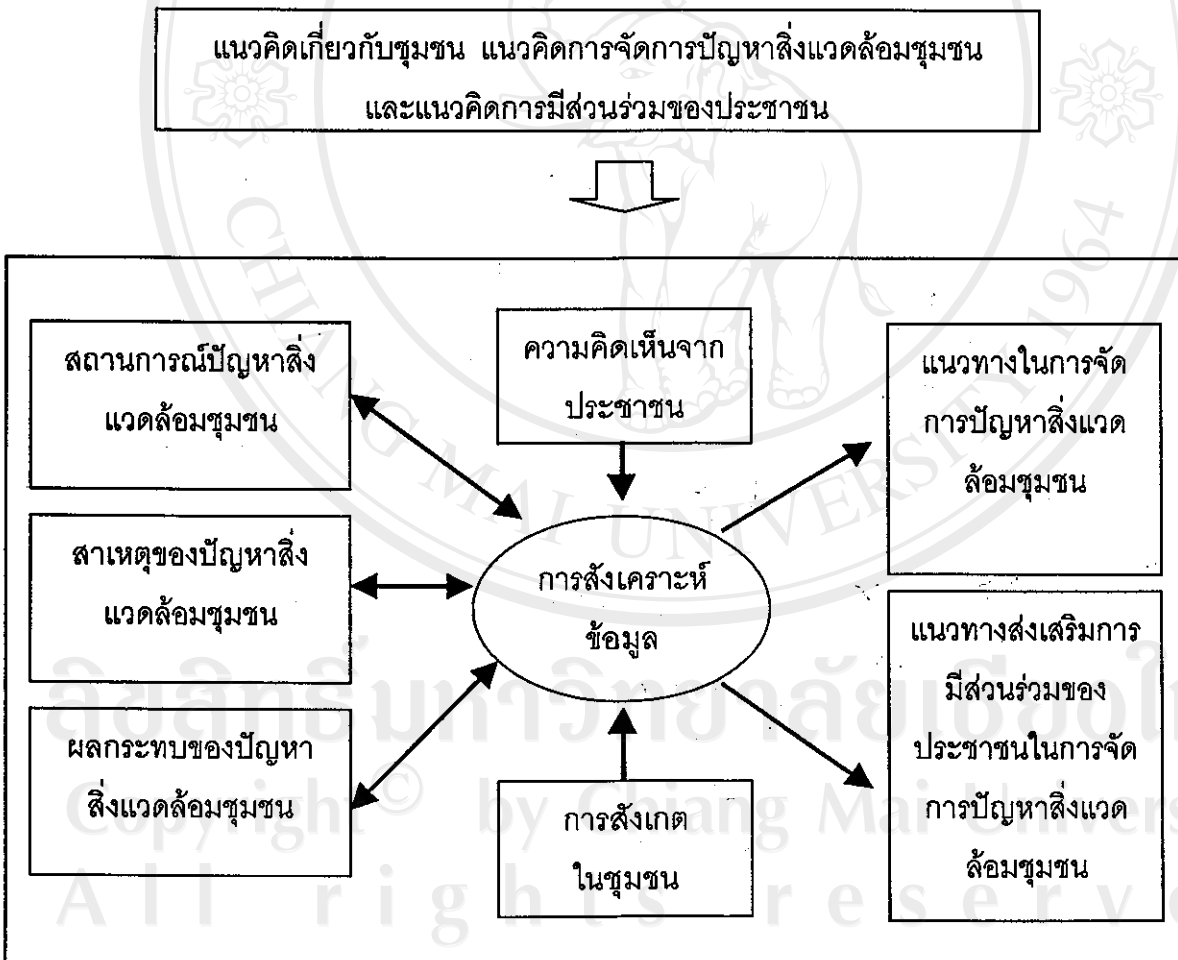
จิตติ มงคลชัยอรัญญา (2544) ได้ดำเนินโครงการศึกษาเรื่องแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนอย่างยั่งยืน ในเขตเทศบาลเมืองกระบี่ เทศบาลเมืองภูเก็ต เมื่อปีพ.ศ. 2543 และในเขตเทศบาลนครราชสีมา เทศบาลนครขอนแก่น เมื่อปีพ.ศ. 2544 โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อทราบแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนอย่างยั่งยืนที่มีความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมโดยให้ประชาชนและชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการ รวมทั้งทดลองให้ชุมชนมีบทบาทในการกำหนดมาตรฐานและตัวชี้วัดสิ่งแวดล้อมในชุมชนด้วย ผลการศึกษาพบว่า การเปิดโอกาสให้ประชาชนกลุ่มต่างๆ มีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นได้อย่างกว้างขวาง กลายเป็นเวทีการเรียนรู้ กระตุ้นจิตใจและสร้างพันธสัญญาระหว่างชุมชนกับหน่วยงานรัฐที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องได้ในเวลาเดียวกัน และพบว่าตัวชี้วัดสิ่งแวดล้อมที่ได้จะมีลักษณะที่แตกต่างไปจากการที่ให้หน่วยงานวิชาการหรือหน่วยงานบริหารเป็นผู้กำหนดเงื่อนไขตามลำพัง

สุนทรทิพย์ เผยกลิ่น (2545) ได้ศึกษาถึงความคิดเห็นและบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมถนนสายเชียงใหม่-ลำพูน พบว่า การพัฒนาความเจริญในท้องถิ่นและการเพิ่มประชากรเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมบริเวณถนนสายเชียงใหม่-ลำพูน และปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในบริเวณดังกล่าวยังไม่มีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของประชาชน อย่างไรก็ตามประชาชนส่วนใหญ่มีความต้องการให้มีการพัฒนาที่มีความเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นและเอกลักษณ์ของชาวล้านนา เช่น การสร้างทางจักรยาน การอนุรักษ์ต้นยางและต้นขี้เหล็ก การพัฒนาที่วางให้เป็นสวนสาธารณะ อาคารบ้านเรือนให้คงรูปแบบสถาปัตยกรรมล้านนา วัดและโบราณสถานควรพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่าประชาชนส่วนใหญ่มีบทบาทการมีส่วนร่วมน้อยมาก โดยเฉพาะในขั้นตอนการคิดหาปัญหาสาเหตุ และการวางแผนดำเนินการ

จากงานวิจัยข้างต้น จะเห็นได้ว่า ที่ผ่านมาประชาชนยังคงมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมค่อนข้างน้อย ทั้งๆ ที่ประชาชนมีความต้องการที่จะมีส่วนร่วมให้มากขึ้น และพบว่า การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกกับผิชอบต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้น เรียนรู้ที่จะอยู่อย่างเป็นมิตรกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และช่วยให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อหน่วยงานท้องถิ่นซึ่งจะส่งผลให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกันในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

2.6 กรอบแนวคิดของการศึกษา

แผนภูมิที่ 2 กรอบแนวคิดของการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้กรอบแนวคิดดังแสดงในแผนภูมิที่ 2 โดยเริ่มต้นทำการศึกษาค้นคว้าแนวคิดแนวคิดเกี่ยวกับชุมชน แนวคิดการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน และแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษา ตลอดจนเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องสถานการณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน สาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน และผลกระทบของปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนที่เกิดขึ้น โดยข้อมูลทั้งหมดนี้ผู้ศึกษาจะนำไปทำการสังเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการแสดงความคิดเห็นของประชาชนในชุมชน และจากการสังเกตในชุมชนของผู้ศึกษา จนกระทั่งได้ผลการศึกษาที่เป็นแนวทางในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน และแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน ซึ่งเปรียบเสมือนทางออกของปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนที่เกิดขึ้น

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved